

Anul V

nr. 255

12-18 decembrie 1997

16 pagini 1500 lei

INTERNET:

http://www.netside.net/romanian_lobby/dilema.html

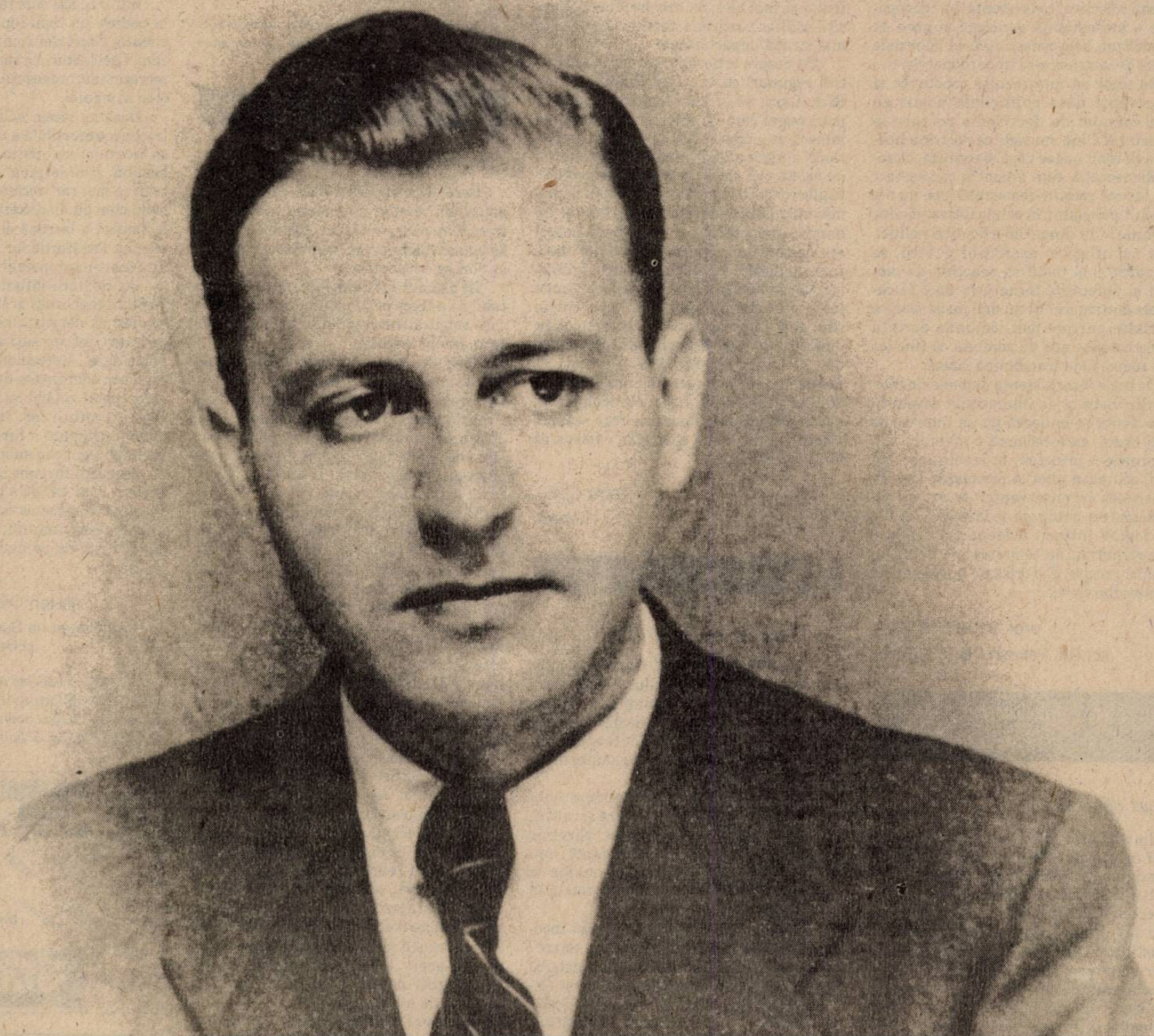
<http://www.sfos.ro/culture/dilema>

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

NOICA DUPĂ ZECE ANI

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Sînt trei tipuri de adversitate: război – sport – dialog. În primul trebuie să învingă unul. La al doilea, idealul e să nu fie învingători și învinși. La al treilea, să fie învinși amîndoi.

Constantin NOICA

ORGOLIUL DE PARTID

Remanierea s-a încheiat mai bine decât mă așteptam. Cu precizarea că, în această formă a ei, ea s-a făcut, în fond, în câteva zile și că, deci, tot ce s-a petrecut înaintea acestor zile a fost pierdere de vreme. După interminabile negocieri politice, s-a luat, rapid, o hotărâre de ordinul *eficacității*. De fapt, abia aceasta este o adevărată hotărâre politică, dacă politica înseamnă buna administrare a cetății și nu luptă deșartă între partide. Din acest punct de vedere, noua orientare a primului-ministru și a președinției e încurajatoare. S-a înțeles, în fine, că nu e timp de ornamentală ideologică, de (iluzorii) supremații de partid. S-a optat pentru competență și s-au putut identifica oameni competenți care să încerce imposibilul. Evident, n-avem nici o garanție că totul va merge bine. Dar un prim pas *corect* spre reușită s-a făcut. În guvernul de după alegerile din noiembrie, o singură numire a pus priceperea mai presus de apartenența politică: numirea domnului Athanasiu la Ministerul Muncii și Protecției Sociale. A fost unica excepție la „algoritm”. A meritat. Acum, grupul independenților (chiar dacă asumati, strategic, de tna sau alta din fracțiunile coaliției) a crescut simțitor. În ceasul al doisprezecelea, s-a dat capacității profesionale ceea ce trebuia să i se dea de la început.

Luciditatea și pragmatismul remanierii nu reprezintă, mai puțin, o victorie *de partid*. Căci partidul care se dovedește preocupat în mai mare măsură de destinul țării decât de propriile sale orgolii e un partid matur, nobil, responsabil și, mai ales, destul de puternic ca să nu mai țină la o mărunță statistică de cadre. Un partid viguros își face o mândrie din a folosi colaboratori valoroși, chiar dacă ei nu sînt întotdeauna înregimentati. Valorile sînt, în genere, greu înregimentabile. E cu atât mai supărător să auzim, după remaniere, voci iritate (mai cu seamă din PNȚCD) care vād în apelul la „nemembri de partid” o înfringere.

Domnul Ciorbea, puțin intimidat, preferă, de aceea, să vorbească de „specialiști” (cîtiva din cei 15.000?), evitînd „apolitismul” termenului „tehnocrați”. Care va să zică „tehnocrația”, dacă nu plătește cotizație, e ceva de rușine. Care va să zică anticomuniștii cei mai vehemenți, cei care, înainte de revoluție, și-au ratat viața și cariera pentru că le lipsea carnetul de partid (comunist), au interiorizat psihologia călăului: judecă totul partinic. Sîntem încă, prin urmare, în țara în care s-a putut spune: „dacă aș avea de ales între România și Căpitan, l-aș alege pe Căpitan”. Sîntem încă în țara în care mistica (preluată de la răsărit) a partidului care are întotdeauna dreptate, în disprețul justiției și al adevărului, continuă să aibe curs. S-ar zice că reforma ar reuși degeaba dacă ea n-ar fi rezultatul unei echipe *integral* țărăniște. În definitiv, nici nu facem reformă pentru a salva țara, ci pentru a înscrie o pagină de aur, încă una, în istoria partidului nostru. O asemenea retorică sună, vai, foarte cunoscut. Și sună prost, a orgoliu provincial și iresponsabil. Partidele sînt, prin definiție și prin denotație, „părți” ale vieții publice, simple *instrumente* de acțiune. Nu scopuri în sine, nu stihii supra-temporale, nu religii. Președintele de-acum cîtiva ani al Germaniei avea dreptate să publice o scrisoare deschisă către formațiunile politice din țara sa, pentru a le atrage atenția că există riscul de a reduce politicul la un joc de partide. Partidele tind, în mod nefrec, să devină mai autoritare decât instituțiile statului și ale societății civile. E un semn de gîndire îngustă, retardată. Gîndire de „rapidiști”, de „dinamoviști”, de supporter fanatizați. E prea devreme să redevenim victimele unui asemenea microb...

Andrei PLEȘU

Principiul corsetului

Votul negativ al unei părți din PNȚCD la articolul cel mai disputat din Ordonanța privind modificarea Legii învățămîntului și ieșirea la rampă a monarhiștilor-ministri ilustrează starea explozivă din tabăra majoritară după remaniere. Refuzul majorității legislative de a respecta acordurile internaționale și comunicatul disprețuitor față de Constituția republicană (semnat de trei membri ai executivului) sînt primele consecințe politice ale implicării președintelui în formarea noului cabinet. Liderul de la Cotroceni a forțat ascensiunea șefului de cabinet în partidul de guvernămînt cu speranța că astfel autoritatea acestuia nu va mai fi contestată de subalternii cu trecut istoric sau cu patalama de reprezentanți ai societății civile. Parlamentarii naționaliști și ministrii cu idealuri restauratoare au reacționat însă imediat și vehement, forțînd la rîndul lor scindarea coaliției și căderea noului cabinet. Guvernării au astfel ocazia să constate că ignorarea clasicului „principiu al corsetului” — conform căruia „cînd stringi prea mult într-o parte se rupe în alta” — e destul de riscantă. Obligat din start să renunțe la prioritățile reformiste pentru a se concentra asupra crizelor politice din ce în ce mai grave, cabinetul remaniat are șanse să-și compromită foarte repede capitalul de imagine și credibilitatea internațională.

Votul împotriva învățămîntului în limba maternă este, vrem nu vrem, unul împotriva integrării. Faptul că el a fost exprimat chiar înainte de summitul de la Luxemburg oferă satisfacție ultranaționalistilor și reinvie glasurile comunitare care acuză politica duplicitară a Bucureștiului în materie de minorități. Apelurile la reinstaurarea monarhiei neagă virtuțile **schimbării prin alternanță**, dau apă la moară nostalgicilor național-comunismului și pun sub semnul întrebării întregul sistem democratic. Ca și pe vremea Pieței Universității, excesele servesc interesele fostelor structuri, extrema dreaptă preia ideologia Securității ceaușiste, luptele din tabăra majoritară împiedică reforma. Chestiunea națională și chestiunea formei de guvernămînt răbufnesc din nou

împreună, spre încîntarea tuturor celor interesați să demonstreze că soluțiile prezidențiale și autoritatea prim-ministrului nu se bucură de suportul majorității parlamentare, deci că România e pe cale să devină o țară de neguvernare. Scenariști de toate culorile au prezis încă din vară acest moment. Guvernării par însă luați prin surprindere, deși deriva ultimelor două luni ar fi trebuit să nu scape măcar Serviciului Român de Informații. A crezut oare șeful statului că supușenia predecesorului său față de majoritatea care-l adusese la putere nu merită analizată în profunzime, că „fundamentalistii Convenției” vor ceda fără luptă, că reformarea PNȚCD va fi posibilă fără riscul de a provoca haos, destabilizare, tensiuni interetnice? Este oare traiectoria sinuoasă pe care s-au modificat raporturile politice în „bătălia remanierii” o construcție plănuită la Cotroceni sau, dimpotrivă, președintele a pus capăt cu exasperare unei tactici prin care fruntașii PNȚCD intenționau să rămînă fără aliați exact în momentul în care criza ar fi atins apogeul?

Premierul Ciorbea a refuzat mai bine de o jumătate de an soluția remanierii de teama efectelor în lanț ale redistribuirii de portofolii. În momentul în care a înțeles că poziția sa nu va fi amenințată, Victor Ciorbea și-a luat în serios misiunea de a convinge că e gata să schimbe cîtiva miniștri, dar că n-o poate face decât extrem de greu, întrucît pretențiile partenerilor întrec măsura obligînd PNȚCD la măsuri de rezistență.

Întimplător sau nu, partidele guvernamentale au fost „ajutate” să prelungească perioada propunerilor și a dezbaterilor pe tema formulei viitorului cabinet pînă la limita dincolo de care orice opoziție față de soluția președinției risca să fie percepută de electorat drept o condamnabilă încercare de șantaj. În schimbul riscului asumat prin suspendarea exercițiului guvernamental pe durata citorva săptămîni, șeful executivului a primit o bonificație prin alegerea lui în funcția de vicepreședinte al PNȚCD. Ascensiunea premierului a însemnat însă primul pas spre izolarea „aripii istorice” și spre cristalizarea unei formațiuni creștin-demo-

crate de tip nou, gata să urmeze fără ezitări linia politică a Palatului Cotroceni.

În PNȚCD, restructurarea prin remaniere a fost resimțită ca o măsură de două ori jignitoare: o dată pentru că ea vine de sus în jos, a doua oară pentru că anunță o delimitare a guvernărilor de programul electoral al fostei opoziții de stradă. Președintele Constantinescu și premierul Ciorbea au oferit „baronilor creștin-democrați” șansa de a-și vedea neputințele atît în domeniul administrației cit și în acela al relației cu partenerii din coaliție. Epuizați de întîlniri secrete și complexați de cercul închis al variantelor, liderii PNȚCD au ajuns să susțină ideea rotației de cadre, deși președinția pledase de la început pentru o remaniere de fond. Pe de altă parte, social-democrații și liberalii au plusat inutil, convinși că majoritarii vor ceda în ultimul moment, pentru a le încredința portofoliile reformei și finanțelor. Construită minuțios prin contribuția tuturor părților, capcana s-a dovedit de neevitat: țărăniștii n-au putut crîni pentru că propriile lor soluții frizau ridicolul, aliații n-au avut replică fiindcă era deja prea tîrziu. Faptul că tandemul Dăianu-Șerbănescu reprezintă opțiunea președinției și nu a partidului rănește încă o dată orgoliul țărăniștilor. Pentru a grăbi cicatrizarea rănii, premierul și-a autoatribuit public varianta finală a noului cabinet și a promis că se va îngriji ca PNȚCD să guverneze singur într-o legislaură viitoare.

Profitînd de impactul negativ al amînărilor succesive cărora nu li se împotrivesc de fapt nici o clipă, președintele a încercat să impună prin remaniere nu atît o listă de oameni, cît o nouă generație de politicieni. Pentru că se arată dispuși să valorifice în interesul reformei tradiția interbelică a partidului, dar și să ignore obsesiile restauratoare ale vechilor membri PNȚCD, „oamenii președintelui” au fost întîmpinați de colegii de cabinet și de parlamentarii majoritari cu săbiile scoase. Chiar dacă prima criză a noului cabinet Ciorbea va fi depășită prin demiterea celor trei miniștri țărăniști rebeli și prin revenirea asupra votului antimaghiar din Senat, viitorul rămîne sumbru.

Elena ȘTEFOI

Indecent, de prost gust și pute (II)

Într-un fel, Cristian Tudor Popescu este cu adevărat un „marțian”, fie și numai pentru că, eminent scriitor de literatură SF, el și-a interiorizat atitudinile, viziunile și premonițiile unor mari maeștri ai genului (ii citează pe Asimov și Lem). Să aibă dreptate Dorin Tudoran, într-un articol din revista *Vatra*, cînd spune că pentru Cristian Tudor Popescu literatura SF e un fel de refugiu scirbit din realism?! Oricum, perspectivele, unghiurile, decupajul faptelor uimesc prin insolit și, tot de aceea probabil, există în publicistica lui Cristian Tudor Popescu un sarcasm convulsiv, de aspect înșelător pamfletar, în realitate expresia unei tensiuni morale de intensitatea tipatului. Sînt mulți cei care consideră „jurnalistic incorect” acest amestec violent de perspective și stiluri, de nu-l vor fi găsind chiar o dovadă de diletantism: insurgența autentică e întotdeauna suspectă.

Cu o vervă rea, întoarsă uneori asupra-și („faciesul meu de killer în concediu legal de odihnă”), Cristian Tudor Popescu își permite să sfîșie tot felul de complezențe. Literatura română a fost pustiită după 1989, nu înainte, susține el, fără să se teamă că va fi socotit „nostalgic al comunismului”. Deplînge sarcastic abandonarea literaturii în favoarea politicii de către Nicolae Manolescu. E dur cu Andrei Pleșu, căruia îi reproșează că se pierde în fleacuri. Se duce la piramide, în Egipt, și în loc să comunice, doct și pătruns, informații de prin enciclopedii și emoții de pliant turistic, constată dezolat o „megalomane necromanică”. Mai rău: vrea să intre într-o piramidă și iese repede, aproape asfixiat de mirosurile pestilențiale dinăuntru, unde se află o vastă colecție de fecale, depuse de turiștii ce-și găsiseră aici un loc bun de slobozire. Cum să spui și să scrii că ai fost la Piramide și ai dat peste o infectă, gigantica latrină?! Îți trebuie un anumit curaj — iar Cristian Tudor Popescu îl are. La Praga, pe o străduță, descoperă casa lui Kafka (una dintre ele). Ce-l cutremură pe scriitorul vizitator? „Măcar un lucru tot am înțeles: chiar presupunînd că reușesc să rezolv în mod avantajos problema genialității, la mine nu vor veni niciodată oamenii să-mi privească portretul atîrnat de perete. Kafka a avut o bojdeucă, o chițimie, putem să-i zicem oricum, dar tot casă rămîne, un spațiu identificat prin marca omenescului. Cum să așezi o placă memorială la etajul 4, ultimul, al unei cutii de beton fără lift? Să pui un afiș la avizier, lîngă lista cu restanțieri la întretîner: aici a trăit Cristian Tudor Popescu? Un panou pe bloc, printre antene, ca o reclamă Marlboro: aici a trăit Cristian Tudor Popescu? Să lași un prapor peste balconul strîmb, cu același înscris, ca un denunț? Franz Kafka a murit fără să ajungă să vîndă alte cărți decât cele pe care le cumpăra el însuși pentru a le dărui prietenilor. Dar nimic nu-l putea opri să-și închipuie cu tîrie că peste ani un tînăr chel și uzat, venit din altă limbă, se va opri în fața casei lui cuprins de o fascinație aproape mistică. Mie îmi este refuzată pînă și această speranță”. Pagină antologică: Cristian Tudor Popescu visat de Franz Kafka. Enormitatea ca fruct al disperării. Reală, profundă, adevărată: și atroce. Paginile cele mai bune din **Copiii fiarei**, tulburi de viziuni și proiecții sumbre (admirația autorului pentru poezia Ilenei Mălăncioiu e mai mult decît estetică), din disperare se nasc. Nu știu dacă va rezolva sau nu în mod avantajos „problema genialității”, însă Cristian Tudor Popescu îmi pare a fi unul dintre cei mai proeminenți scriitori ai acestor ani.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Povestea
unei reforme (II)

John Major este apreciat, fatalmente, prin comparație cu Lady Thatcher. De aici a rezultat imaginea unui personaj politic slab, fără anvergură, apăsător de moștenirea unui stil în conducere care, e limpede, nu se încadra în personalitatea sa. În Marea Britanie circulară o glumă edificatoare pentru felul în care a fost înțeles Major ca prim-ministru. Se spune că în prima dimineață a guvernului Major a sunat telefonul în Downing Street, 10: „Alo, aș vrea să vorbesc cu prim-ministrul Marii Britanii.” — a spus apelantul. „Prim-ministrul tocmai și-a încheiat mandatul” — a răspuns, pripit, John Major. Sigur că zilele premierului instalat în 1990 au devenit mai grele odată cu retragerea sprințului pe care doamna Thatcher i-l asigurase inițial. Când, în 1994, thatcherismul era un concept uzual pentru analiștii politici, doamna Thatcher declara revistei *Newsweek*: „There is no such thing as Majorism”.

Pentru a fi drepti, trebuie să spunem că, spre deosebire de predecesorul său, John Major a fost un prim-ministru aflat în permanență în căutarea consensului (ceea ce, în condițiile unei democrații, este chiar de dorit) și obișnuia să-și asculte îndelung colaboratorii cărora, nu de puține ori, le urma sfatul. Dar, cea mai bună dovadă că Major nu a fost nicicum un nevrednic urmaș este felul în care a înțeles să continue reforma administrației britanice. A continuat privatizarea serviciilor publice, a continuat politica de scădere a cheltuielilor publice și a menținut la un nivel relativ coborât taxele. Dar cea mai mare idee a sa a fost *Citizen's Charter*.

Carta cetățeanului reprezintă, de fapt, o sumă de standarde pe care serviciile publice trebuie să le îndeplinească. Pentru fiecare serviciu public există câte o Cartă, iar la Cabinet Office există o structură specializată în redactarea și continuarea revizuirii a acestor documente. Rostul Cartei este acela de a informa cetățeanul asupra calității la care trebuie să se ridice serviciul public care îi este prestat și la care are dreptul.

Carta nu este un document cu forță juridică (de pildă, ea nu poate fi folosită în instanță când un cetățean are neplăcuta surpriză de a fi beneficiarul unui serviciu necorespunzător), ci are doar o forță morală. Carta a fost, din acest motiv, criticată, nefiind puțini cei care au spus că este doar o inutilă foaie de hârtie. Totuși, efectele benefice ale Cartei se văd cu ochiul liber, toți prestatorii de servicii publice considerând-o ca pe un fel de ghid al activității lor.

Privind evoluția administrației publice britanice în ultimii 20 de ani înțelegem cum trebuie să arate o reformă. Cum a fost ea posibilă? Cum de a fost posibil să schimbi structura unei administrații într-un asemenea grad și în timp atât de scurt? Cred că secretul reușitei constă în faptul că schimbările s-au produs pe un temelie etic solid, tradițional. Închei scurta prezentare a administrației britanice evocând un înalt funcționar britanic care, vorbindu-mi despre codul deontologic al funcționarului public, îmi spunea că, atunci când are neliniști sau ezitări în legătură cu ceea ce face, recitește codul deontologic. Sînt sigur că pentru funcționarii români care sînt, nu-i așa?, pragmatici, realiști, ca niște adevărați capitaliști, povestea asta e patetică, neserioasă și, mai degrabă, comunistă. Iată diferența!

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Nici nu se uscaser bine cerneala pe actul de investire, că proaspătul ministru al Reformei, binecunoscutul jurnalist Ilie Șerbănescu era deja prezent la „Milionarii de la miezul nopții”. Ca să ce? Vedetă, cum se zice acum, pentru a se spune totul și nimic și pentru a se amesteca și bruaia cât mai bine lucrurile, vedetă, așadar, a micului ecran, de stirpe rară (cel puțin la noi), de intelectual aplecat asupra concretului actualității, Ilie Șerbănescu nu avea ce exprima la Antena 1 mai mult sau altceva decît a exprimat, de ani buni de zile, la Pro TV, în disparuță, acum, emisiune „Rătăciți în tranziție”. De ce s-a dus, totuși, imediat după numire, la televiziune (nu contează care), din moment ce nu e un necunoscut, deci nu avea nevoie de mediatizare, iar ca ministru, la ora aceea, practic nu exista încă? Ca să alimenteze disputa pe tema să dintre Cristian Tudor Popescu și Marius Tucă? Ca să permită televiziunii să existe, să emită? Mister!

Lărgind puțin cadrul, trebuie să mărturisesc că, în ceea ce privește prezența oamenilor noștri politici pe micul ecran, pe diferitele mici ecrane, ale diverselor (câci diferite nu prea sînt) noastre televiziuni, eu încep să nu mai înțeleg mare lucru. Ea este atât de intensă, de cultivată și, în același timp, atât de monotonă, de nediferențiată, încît resorturile-i țîn, cred eu, nu atît de ordinea publicului, cît de aceea a prea-intimului.

Obiceiul de a invita oameni politici pentru ca aceștia să spună de ce fac ceea ce fac sau ce-au de gînd să facă și, privind invers, obișnuința de a fi invitat, de a trece de pe un platou de televiziune pe altul, ca într-un veritabil turneu electoral, și de a te lăsa

Instinct sau automatism?

chestionat, la infinit, de mereu aceiași cițiva jurnaliști care, în cele mai multe dintre cazuri, mai și scriu, zi de zi, despre tine, a devenit aproape un reflex asupra căruia nimeni nu mai pune întrebări. Faptul în sine e și bun, și rău. Bun, pentru că prezența oamenilor politici la televizor, încetățenindu-se, multiplicându-se, consolidează democrația în sensul vizibilității și al discuției, deci al caracterului cu adevărat public al lucrurilor publice. Obișnuirea noastră cu această practică dovedește că respirăm, în bună măsură, democratic, că am ieșit din agorafobie sau, mai bine spus, că am ieșit din agoralatria (de la, sau nu, cum doriți, „a lătra”) directă, nemijlocită și am pășit în mediagoralatrie, că am adăugat participării dimensiunea distanței (fără a cuteza, totuși, să ne apropiem de nietzscheeanul „patos al distanței”).

Ca orice obișnuință, ca orice obicei, faptul, însă, tînde să devină în egală măsură nărav atunci cînd nu este gîndit, cînd devine o practică oarbă, o rutină oarecare, un automatism. Reflexul devenit instinct e sănătate; reflexul devenit automatism e moarte. Or, opinia mea este aceea că, în cazul omniprezenței oamenilor noștri politici pe micile ecrane, trebuie să se discute diferențiat. Din punctul de vedere al publicului, e bine: oamenii sînt educați în spiritul vizibilității și al discuției. În paralel însă, jurnaliștii, dar mai cu seamă oamenii politici se automatizează, cedînd facilității. Devin, și unii, și ceilalți, niște păpuși, niște fantome mediatice. Se desubstanțializează. Publicul este obișnuit cu discuția despre, dar această discuție suferă, paradoxal, în cele mai multe dintre cazuri, tocmai de miopie, de o lipsă cronică a distanței, astfel încît ceea ce se oferă telespectatorilor este, de fapt, o falsă distanță și, pînă la urmă, o falsă discuție. Nu există emisiuni mai ușor realizate, mai ieftine (în toate sensurile cuvîntului), mai repede exe-

cutate, mai expediate decît așa-numitele *talk-show*-uri. Care ar fi *show*-uri de televiziune numai dacă ar fi și *talk*-uri veritabile. Cum nu sînt. De-asta s-au și înmulțit ele: pentru că nu cer prea mult efort, din partea nici uneia dintre părți, nici a jurnaliștilor, nici a oamenilor politici. Ne-ntîlnim, intrăm în direct, nu-i nevoie de echipe de filmare deplasate, de spațiu de montaj, de idee regizorală: o încăpere vag decorată, o masă vag rotundă, cîteva microfoane, două-trei (în cel mai bun caz) camere de luat vederi, și gata, ritualul e conținutul! Mergem duminica la slujbă, ne vede lumea, batem cruci, predicăm sau ascultăm, smeriți, cu semnele înțelegerii pe chip, predicile celorlalți! Mediapolitica e religie ajunsă în ultimul ei stadiu. În comparație cu această periculoasă economie de efort, mai multă analiză decît orice *talk-show* conține, de pildă, o emisiune precum „Chestiunea zilei”, în care oamenii politici sînt prezenți așa cum li se cuvine: în efigie, mai prezenți fiind, astfel, conform propriului lor adevăr, decît în carne și oase. Iar diferența dintre două „vedete” egal, să zicem, cotate precum Marius Tucă și Florin Călinescu, care drenează, ambii, o audiență considerabilă, este aceea dintre manufactură, care produce pentru nevoile imediate, și arta pură.

Oamenii noștri politici s-au obișnuit periculos de mult cu mediul televiziunii: se simt în el ca peștele în apă, și tocmai de aceea au deprins aproape la perfecțiune arta, cum îi spun francezii, de a îneca peștele: spun mai mult decît fac; a acționa politic a devenit aproape totuna cu a vorbi pe un platou de televiziune. Aceasta în vreme ce jurnaliștii noștri, la rîndul lor, mai mult discută decît analizează. Nu avem jurnalism de analiză pentru că avem televiziune prost înțeleasă, plictisitoare, monotonă.

Bogdan GHIU

Economie

Reforma se încearcă în piață

Noii miniștri, mă refer la cei din arcul economic, sînt deja la posturile lor. Ne-au spus ce gîndesc, ce vor să facă, parțial și cum vor face. Acum începe marea ofensivă.

Sigur, mai întîi se vor confrunta cu un general dintre cei mai temuți: IARNA. Fără îndoială, bătălia cu acest general are o importanță cardinală.

Dar zona frontului e mult mai amplă. O multime de armate, mai mari ori mai mici, își pregătesc și ele contraofensiva. Toți ceilalți miniștri, din guvernele precedente, postați în zonele Finanțe, Industrii, Reformă, au fost învinși. Ce vor face noii miniștri?

Un front greu îl constituie protecția socială. Guvernul va fi tentat să facă trimiteri la reforma economică, de care leagă soluționarea problemelor sociale. Deși e adevărată și reciproca: o explozie socială ar putea opri reforma.

Dar ce înseamnă, de fapt, protecție socială? Conceptul este extrem de cuprinzător și are determinări diferite de la țară la țară. Sînt zone, în lume, unde alcoolul este considerat bolnav și protecția lui socială impune să i se asigure (gratuit) o rație zilnică de băutură. Consultarea datelor statistice arată că statele din aceste zone au acumulat importante bogății și au asigurat o creștere considerabilă a produsului intern brut.

Cît poate fi însă întinsă, la noi, plauza protecției sociale? E clar că ne confruntăm cu condiții de viață aflate la limita cea mai de jos, care impun un grad sporit de protecție socială. În același timp, însă, producția se menține în... cădere continuă, însoțită de neglijarea productivității muncii și a competitivității. Toate acestea reduc la minimum resursele necesare unei protecții sociale optime. Oamenii năpăstuiți,

ingrijorați de ziua de mîine, sînt îndreptățiți să ceară condiții decente de viață. Iar sindicatele au obligația să-i susțină. La rîndul său, Guvernul este îndreptățit să facă trimitere la buget și să spună: astea-s resursele, atît putem să oferim! Numai că lucrurile nu se pot opri aici. Sărăcia nu-i o virtute. Executivul nu se poate apăra întorcîndu-și buzunarele pe dos. E nevoie de soluții și de fapte.

Bătălia cea mai dură va fi cu inflația. Această bătălie va fi cu atît mai grea cu cît, pe de o parte, Guvernul va fi nevoit să le dea în cap prețurilor, în timp ce pe de altă parte va duce mai departe operațiunea „Adevărul prețurilor”, începută în februarie '97, dar încă neîncheiată.

Ce s-a ales din controlul prețurilor, în timpul guvernului precedent, care n-a mai apucat să beneficieze de Legea concurenței, am văzut: mai întîi inflație ascunsă, bazată pe acumulări de prețuri neadevărate, care pînă la urmă s-a transformat în inflație fățișă, ce s-a manifestat exploziv. Pentru România, bine ar fi fost dacă operațiunea „Adevărul prețurilor” ar fi început prin 1970, în plină industrializare. Întîrzierea acestor operațiuni a adus țării pierderi uriașe, pe care le suportăm și acum. Prețurile adevărate ar fi ajutat la alegerea drumului cel bun. Am fi avut astăzi o industrie orientată în întregime cu fața spre piață, care ar fi valorificat probabil resursele naționale. Cum am procedat, în acea vreme, cîteva țări mici din afara sistemului comunist: au forțat creșterea în condițiile unor cote înalte ale inflației și au cîștigat. În '90, inflației i s-a dat totuși drumul din cușcă și în România. De ce n-am cîștigat și noi? E limpede de ce: din cauza unor procese ce s-au derulat în contratimp. Cînd au

urcat prețurile, inflația atîngînd cote de 200 și 300%, a scăzut drastic producția. Așa că inflația n-a corectat dezvoltarea, ci a jucat pe post de aspirator: a adunat de pe piață banii pentru care nu există ofertă. Cînd a început creșterea, a fost puse „sub control” multe dintre prețurile produselor de bază: la energie, la unele materii prime vitale, dar și la multe produse alimentare. Din nou creșterea a primit semnale minciunoase și a greșit drumul. Acum se impune să ajungem la o stabilizare relativă a prețurilor. Aceasta va fi marea încercare a noilor miniștri.

Reforma, în general, nu-i altceva decît deplasarea economiei de la minciună la adevăr. Pînă în prezent, alături de adevărul prețurilor, ne-am ales cu adevărul dobinzilor, al cursului de schimb, al deficitului comercial și al deficitului bugetar. Această etapă a pus bazele schimbărilor din economia reală. Acum, însă, trebuie să înceapă efectiv „restructurarea”. Etapa cea mai dură și cea mai grea. Adevărul schemelor de personal ar trebui să aducă șomaj. Adevărul costurilor de fabricație va impune mai multă muncă, mai multă competență, concurență la singe. Sau, în caz contrar, restrîngerii de activitate, închidere de fabrici. Adevărul eficienței nu va fi posibil fără eliminarea nemuncii, a risipei, a furturilor. În fine, adevărul rentabilității va cere să fie pus semnul egal nu pur și simplu între salarii și muncă, raport adeseori nesemnificativ, ci între salarii și recunoașterea muncii de către piață.

Numai așa se va putea ajunge la restabilirea adevărurilor esențiale în economia reală. Va fi marea șansă a victoriei.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Focare de conflict

Partide rănite prin remaniere

● „În momentul de față, PNȚCD își polarizează simpatiile în jurul câtorva lideri, între care domnul Ion Diaconescu se numără din ce în ce mai rar. Vine din urmă, în primul rând, domnul Radu Vasile, un lider neuzat în exercițiul puterii, care și-a menținut, de-a lungul timpului, o atitudine rezervată și, adesea, explicit critică la adresa guvernării. Pe de altă parte se aud, de la o vreme, tot mai multe exclamații de nemulțumire și în presă, și în interiorul PNȚCD, la adresa cumulului de funcții împins la exces, domeniu în care Victor Ciorbea se ilustrează într-o manieră de-a dreptul spectaculoasă: prim-ministru în funcțiune, primar general al Capitalei și, acum, vicepreședinte PNȚCD. Parcă e prea mult.” (Anton Uncu – *Tărăniștii se izolează*, în *Curentul*, 8 dec.) ● „Proaspătul ministru al Privatizării, Valentin Ionescu, fost președinte al ANP și apoi rotit prin școala de cadre a Cotrocenilor, nu are nici un motiv să fie prea vesel. Cu ocazia remanierii, ministrul cu pricina, care până acum nu era prevăzut în structura guvernului, a fost înființat fără o lege de funcționare și o structură limpede, iar în schița de buget pe anul viitor, lăsată cu limbă de moarte urmașilor de Mircea Ciuraru, noua entitate administrativă nu are nici o para.” (Eugen Ovidiu Chirovici – *Valentin Ionescu în căutarea ștampei*, în *Curierul național*, 8 dec.) ● „Vorbind despre remaniere, pe care o consideră «de fond», dl Emil Constantinescu a găsit de cuviință să menționeze: «Dacă nu va reuși, răspunderea îmi va reveni». (...) De când și de ce ar trebui președintele României să răspundă de eventualele

eșecuri ale unor miniștri? După câte știu și după cum prevede Constituția, domnia sa nu este șeful Executivului și nici liderul vreunei formațiuni sau coaliții politice, ci președintele tuturor românilor. Nici un motiv nu-i dă dreptul să se solidarizeze cu o anumită echipă guvernamentală, indiferent din cine și de cine este formată, decît dacă ar renunța la fotoliul de la Cotroceni, redevenind președintele Convenției Democratice.” (Sorin Holban – *Un guvern, cu dublă răspundere*, în *Jurnalul național*, 8 dec.) ● „În timp ce coaliția și guvernul pierd puncte, de partea cealaltă, singurul care câștigă în mod vizibil este România Mare. Există destule semne că înclinațiile spre isterii naționaliste pot prinde în România. Că într-o bună zi, granița sensibilă care există între fundamentalismul ortodox și naționaliștii s-ar putea să dispară și să asistăm la creșterea unei forțe politice devastatoare.” (Cornel Nistorescu – *Cine vine din urmă*, în *Evenimentul zilei*, 8 dec.) ● „Deputatul Sorin Leșca a cerut o reacție promptă atunci cînd se «contorizează nerealizările Guvernului» pe spina țărăniștilor, deoarece «asta acreditează ideea că noi sîntem răi, PD este cel sacrificial iar PNL face reforma».” (Simona Rădulescu – *Tărăniștii pun lucrurile la punct și-n partid și-n coaliție*, în *Cronica română*, 8 dec.)

Sloganuri, regrete, alunecări cu țilc

● „La Convenția Națională a ApR, Iosif Boda a spus că uneori și-a «păcălit» colegii ca atunci cînd a impus numele partidului. Vorbitorul crede că nu există alt partid care să aibă un lider carismatic, poate cu excepția PD, «unde este, totuși, discutabil».” (Ovidiu și Cristina Wlasopol – *Teodor Meleșcanu a candidat de unul singur și a ajuns președinte*, în *Jurnalul național*, 8 dec.) ● „Virgil Măgureanu a anunțat că sloganul PNR va fi «Mincare multă și ieftină pentru români». Ex-directorul SRI regretă azi că nu s-a împotrivit executării lui Ceaușescu de către «persoane interesate să scape de el».”

(Bogdan Tiberiu Iacob, în *Național*, 8 dec.) ● „Președintele României va solicita Senatului să urgenteze adoptarea legii privind accesul la dosarele fostei securități.” ● „Victor Ciorbea nu le va mai permite miniștrilor să lipsească de la ședințele de guvern.” ● „Purtătorul de cuvînt al companiei franceze Airbus, Robert Alizard, contrazice afirmațiile lui Sorin Stoicescu asupra accidentului de la Balotești.” (Știri în *Curierul național*, 8 dec.) ● „Senatorul Prisăcaru îngrijorat că ungerii ne pun piedică la UE.” ● „Zoe Petre: «Un guvern de tehnocrați ar avea un mandat limitat.»” ● „UDMR vrea o lege a discriminărilor.” (Știri în *Cronica română*, 8 dec.) ● „Luat de val, ministrul Gavril Dejeu a uimit asistența cu critice adresate NATO și Uniunii Europene: «Nu trebuie să fim conduși politic, economic și social de străini. România nu trebuie să devină doar o piață de desfacere pentru produsele străine.»” (Bogdan Păun – *Tărăniștii sunt supărați că li s-a subminat autoritatea*, în *Libertatea*, 8 dec.) ● „Simbătă, la Muzeul Țăranului Român a avut loc unul din cele mai bulversante evenimente din România ultimilor 7 ani. Scopul întîlnirii organizate de un nucleu de inițiativă, coordonat de celebrul luptător în munți, Ion Gavrilă Ogoranu, a fost constituirea Fundației «Luptătorii din armata anticomunistă».” (...) La ora 12 a sosit președintele Emil Constantinescu care a vorbit tulburător. S-a îmbrățișat cu Ion Gavrilă Ogoranu, care i-a înmînat un memoriu, în numele supraviețuitorilor din rezistență (...) Au fost propuși ca membri de onoare Gavril Dejeu, Lucia Hossu Longin, arh. Anghel Marcu, Ion Caramitru, revoluționarul Traian Orban. Cînd au fost propuse Doina Cornea și Ana Blandiana, sala le-a huiduit, pur și simplu, acuzîndu-le cu violență de antiromânism. S-a spus că 90% dintre cei care au luptat în munți au fost legionari, iar cele două personalități sînt împotriva Legiunii.” (Ion Zubașcu – *Între adevărul istoric și lupta politică*, în *România liberă*, 8 dec.) (E.Ș.)

De jur împrejur

Indicele corupției

Astă vară, Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială au anunțat că se vor angaja concret în lupta împotriva corupției din țările cu care au acorduri de colaborare. Nedispușind nici de echipe de anchetatori sau de comisii speciale și nici de tribunale, cele două organisme au început să-și condiționeze contribuția nu doar de parametrii macroeconomici, ci și de reforma fiscală, a educației și a sănătății, de independența puterii judecătorești și de măsurile luate împotriva corupției și a abuzurilor. La mijlocul lui iulie, s-a anunțat că ajutorul dat Argentinei va fi astfel condiționat, iar peste 15 zile a venit rîndul Kenyei. Autoritățile au fost prevenite că ajutorul restructural promis va fi suspendat, pînă cînd guvernarea va dovedi că este hotărîtă să combată corupția.

Între timp, analiștii crizei din țările Sud-Estului asiatic – unde după douăzeci de ani de spectaculoasă evoluție apar disfuncții și dezechilibre majore – afirmă că unul din motivele căderii este corupția determinată de practicile intervenționiste ale statului clientelar. În ultima vreme nu prea se mai aude nimic despre „valorile asiatică” a căror posesie mistică ar permite o permanentă sporire a bogăției în condiții de curățenie absolută (a străzilor și a conștiințelor). Nici alte valori nu s-au dovedit a fi mai solide: în China, Partidul Comunist a anunțat în septembrie că a eliminat din rîndurile sale pentru corupție 121.500 de membri și că a început procesul fostului primar al Pekinului, Chen Xitong, acuzat de diverse fraude. Nu se poate susține că, pînă în 1991, rușii au fost creștini și comuniști cinști și în șase ani legăturile dintre crima organizată și factorii de decizie economică au stricat totul. Corupții de astăzi sînt comunistii de ieri, care acum contribuie cu sume importante la restaurarea bisericilor distruse de ateii.

Prezentă în țările sărace și în cele bogate, pînă în mișcare o varietate de tipuri umane, răspindite vertical în societate – corupția este indisolubil legată de ritmurile și diversitatea sistemului concurențial care depășesc previziunile legiuitorilor. Cei care sfidează sistemul sînt întotdeauna cu un pas înaintea lui și poate de aceea unii, mai abili, interpretează pentru o vreme rolul factorului de progres. Cînd afacerile îi mergeau bine, Bernard Tapie ajunsese deputat european și ministru în cabinetul francez. Răposatul președinte Mitterrand vedea în el omul care s-a construit pe sine, care a ajuns din nimeni cineva, știind ce trebuie făcut pentru fericirea celorlalți. Imagine vîndută bine de Tapie, chiar pînă în ziua cînd portăreii i-au scos mobilele la vînzare. Presupunerea că cine fură azi un ou miine se va repezi la bou (atît de prezentă în acuzațiile împotriva vedetelor politice) a fost infirmată în cazul Tapie: el a furat direct bou. Și, deși pe lista datornicilor unei importante bănci salvate cu greu de la faliment el figura cu sume importante, economia franceză nu s-a prăbușit pentru că politica a tolerat (sau a încurajat) asemenea fraude. Tot așa cum economia Statelor Unite nu va avea de suferit cînd și dacă se va dovedi că președintele Clinton a colectat fonduri pentru campania electorală dînd telefoane din Biroul Oval (ceea ce legea americană interzice).

În locurile unde economia de piață de abia își face loc, corupția este un puternic factor de perturbare pentru că îndepărtează investițiile și falsifică regula jocului: este ceea ce i s-a reproșat lui Ciubais în Rusia și lui Klaus în Cehia.

Expertize complexe – ale organismelor financiare și ale organizațiilor neguvernamentale – au elaborat „indicele de corupție” al unor țări și conform clasamentului crescător impus de el. Pe primele locuri (din 52) se află Danemarca, Finlanda, Suedia și Noua Zeelandă, iar pe ultimele Rusia, Columbia, Bolivia, Nigeria; România e pe locul 37 (cf. *Le Monde* – 21 octombrie).

Primele țări nu se remarcă prin zgomotul pateticilor campanii anti-corupție, ci prin consecvența și limpezimea legilor care o pedepsesc.

Magdalena BOIANGIU

Învățămîntul de masă

Criza economică din Europa Occidentală provoacă șomajul, în special în rîndul tinerilor, și de aici întrebarea: este învățămîntul superior adecvat nevoilor de azi ale societății?, ce se întîmplă în aceste imense „parcaje” ale cunoașterii și științei? Este tema propusă spre meditație de către revista *The Economist* (4 octombrie). Democrația și bogăția au creat de-a lungul deceniilor egalitatea șanselor în accesul la cunoaștere prin decizii succesive ale statului, care a atenuat sau a înlăturat discriminările cauzate în învățămîntul mediu și superior de starea materială sau de culoarea pielii. Accesul liber – fără un examen de selecție – la învățămînt este totuși o afirmație care maschează o realitate: e adevărat că toți absolvenții de liceu pot cere să meargă la o școală superioară sau alta, dar, dacă acestea sînt bune sau foarte bune, ele își aleg viitorii studenți după criterii foarte stricte.

„Masificarea” învățămîntului (în Franța, în 1996 erau peste două milioane de studenți față de un milion în 1980) este o dovadă a unui standard superior al aspirațiilor individuale, dar este evident și decalajul dintre dorință și putință: „prea mulți dintre studenți nu au căpătat o pregătire su-

ficientă în școlile din care vin și nu sînt capabili să asimileze cunoștințele predate la Universitate” – susține François Crouzet, profesor la Sorbona. Cei mai buni sînt selectați în grupul de elită al marilor școli (*grandes écoles*), iar universitățile obișnuite se descurcă cum pot cu ceea ce rămîne. Din zece înscriși, șase izbutesc să termine. Miniștrii învățămîntului de toate culorile politice au încercat să reformeze învățămîntul superior, introducînd modalități de selecție pentru toate universitățile. Nu s-a putut din cauza repetatelor și giganticele manifestări de împotrivire.

Germania este confruntată cu o criză asemănătoare: nu există examene de admitere și universitățile sînt obligate să accepte studenții repartizați de o agenție guvernamentală. „Există doar două instituții în Germania care nu-și pot alege pensionarii: pușcăriile și universitățile” – declară revistei *Newsweek* (8 decembrie) profesorul Ludger Kühnhardt, de la Universitatea din Bonn. Președintele Herzog cerea într-un recent discurs ca „universitățile să renunțe la mitul pretensei egalități”. Toată lumea e de acord că ar trebui făcut ceva, dar nici o soluție nu obține o majoritate semnificativă de opțiuni. Oricum, beneficiarii-stu-

denți au manifestat, cerînd garanții că învățămîntul va rămîne gratuit.

Introducerea costurilor va modifica compoziția socială a colectivității studențești, spun adversarii schimbării. Și totuși guvernul laburist al Marii Britanii a anunțat că va renunța la gratuitatea învățămîntului superior. De la anul, studenții ar trebui să contribuie cu o mie de lire (1.609 dolari SUA) pentru școală și să-și achite singuri cheltuielile legate de viața la universitate. Aceste sume ar urma să fie luate cu împrumut de la stat, iar viitorii profesioniști vor înapoia banii de îndată ce veniturile lor vor depăși un anumit barem.

Dar în Statele Unite, Congresul a aprobat încă 40 de miliarde de dolari în scutiri de taxe pentru studenții care nu pot plăti costurile (dublate între 1976-1995) învățămîntului superior.

După cum se poate observa, nu există o politică unică, deși scopul ar fi unic: protejarea calității.

Kingsley Amis a formulat o previziune: „cu cît vor fi mai mulți, cu atît va fi mai prost”. Pentru fiecare societate care vrea să-și mențină nivelul bunăstării – dependent de creativitatea învățămîntului superior – problema este cît de mulți aspiranți poate accepta o structură educațională păstrîndu-și nivelul de excelență dovedit. În absența performanței, „învățămîntul de masă” este pură demagogie. (M.B.)

Argument

La douăzeci și unu de ani, într-o scrisoare către Arșavir Aterian pe care cititorul o va găsi în paginile acestui număr, Constantin Noica declară că „cea mai frumoasă însușire sufletească e generozitatea”. A ilustrat în chip statornic această însușire pînă la sfîrșit. Nu era vorba, strict, de o generozitate de tip *etic* sau *sentimental*; era vorba, esențialmente, de o generozitate *logică*, legitimată prin reflexie coerentă, mai mult decît prin retorica datoriei sau prin nebuloasa afectelor. Trebuie să fii generos – spune tînărul Noica prietenului său – mai întîi față de viață. Asta înseamnă să i te dăruiești necondiționat, să o asumi indiferent dacă o califici „bună” sau „rea”. Viața n-are nevoie de calificări; ea este, prin ea însăși, *valoare*, deplinată, *prilej* providențial. N-are sens? Fii generos: dă-i tu un sens! E sufocată de obstacole? Fii generos: tratează-le ca pe niște dăruri! Fii generos cu locul unde te-ai născut, cu vremea ta, cu înzestrările tale. Dă tuturora ceva, „dă-ți duhul”, oferă-te! Împrietenește-te cu dușmanul tău, valorifică-ți limitele, înfrîngerile, soarta. Roagă-te pentru cei tari, prăbușiți în propria lor tărie ca într-o capcană. Ascultă-l pe *celălalt!* Toată

pedagogia nicasiană stătea în această virtute, care îl făcea să spună: „cînd văd un tînăr reușit, el îmi devine, dintr-odată, mai important decît îmi sînt eu însumi”. Doctrina însăși era, în cazul lui Noica, un fenomen colateral al generozității. Trebuia obținută o ontologie a ființei *precare*, a ființei care „nu este fără ultimul dintre lucrurile ce sînt”. Ontologia aceasta se îngrijește de „maladiile ființei” și se întemeiază pe o goethiană pietate față de lume și lucruri. Pietatea adevărată – ne spunea odată (comentînd, cred, *Euthyphron*) – nu se exercită în dialog cu sublimitățile, cu ceea ce ne stă deasupra, ci în dialog cu cele de jos, spre care privirea nu urcă, ci coboară.

În anii în care l-am cunoscut, nu l-am văzut aproape niciodată pe Constantin Noica *primind*. Era, neîncetat, cel care dă. În orice caz, dădea înfinit mai mult decît primea, iar această disproporție a căpătat, după moarte, un aspect straniu: nemaiputînd să dea decît o operă scrisă, el a început, brusc, să primească admonestări pripite și

nedrepte. Încă neasimilat, necercetat, necitit, el e certat bătos, de multiple voci principiale, gata să-l claseze drept colaborator al lui Ceaușescu, drept naționalist înrăit, drept anti-european. Din cauza lui filozofii au disprețuit literatura, din cauza lui am ajuns „elitiști”, din cauza lui n-am avut dizidenți. Nu putem interzice asemenea opinii (dovadă chiar unele din articolele care urmează) și nu vrem să pregătim soclul unui cult. Dar n-am intitulat, după obicei, acest număr al *Dilemei* „Cazul Noica”, pentru că nu poți deveni un caz, înainte de a fi cunoscut temeinic. Noica e, practic, necunoscut; în primul rînd de cei care cred că-l admiră. Nu există nici o monografie solidă, fie și descriptivă, despre opera lui. Există doar țîfnă critică, opinie gata-făcută și intenția de a crea un caz. La zece ani după înmormîntarea de la Păltiniș, avem dreptul să așteptăm mai mult. (A.P.)

Pentru ajutorul prompt pe care ni l-au acordat la alcătuirea acestui număr, sîntem îndatorați doamnelor Oana Bărna (Editura Humanitas) și Elena Ștefi.

Ironie a sortii – sau, de ce nu, a Muzei filosofice – a făcut ca despre viața lui Constantin Noica să se vorbească și să se scrie mai mult decît despre filosofia sa; iar aceasta i s-a întîmplat unui filosof care a cerut expres să nu i se comenteze viața și care a afirmat că „a trăit fără rest”. Firește, Noica însuși a contribuit din plin la precăderea biografiei și a felului său de viață asupra operei: el și-a edificat treptat o existență filosofică și, stabilindu-se mulți ani la Păltiniș, devenind pentru unii un dascăl de înțelepciune, pentru alții un „antrenor cultural” și pentru cei mai mulți un *guru*, a reamintit oame-nilor o paradigmă de mult trecută în uitare – aceea a unui *fel de a fi filosofic*. Treptat, mai ales după apariția *Jurnalului de la Păltiniș* al lui Gabriel Liceanu, anecdota, detaliul biografic, istorioara edificatoare, parabola cu miez au scris un fel de evanghelie apocrifă a Filosofului, din care orice român cult se cădea să poată cita, atunci cînd dorea să facă recurs la o autoritate majoră. Era vorba despre „evanghelia” sau despre mitul unei rezistențe culturale *sui generis*, subtile și puternice deopotrivă, împotriva platitudinii ideologice a regimului național-comunist.

După 1989, alte aspecte ale biografiei lui Noica au ieșit în conștiința publică. A început să se vorbească despre participarea sa, în tinerete, la mișcarea legionară, alături de Eliade și Cioran, și despre unele articole extrem de discutabile pe care le-a publicat în acea vreme. Apoi, alții – precum Adrian Marino – au început să comenteze critic activitatea publică și publicistica a lui Noica de după 1965, producînd imaginea unui personaj care, departe de a fi inspirat „rezistența prin cultură”, ar fi colaborat în chip abil cu regimul. „Evanghelia” a fost demitizată, iar înțeleptul s-a pomenit detronat. La acest demers s-a răspuns, desigur, prin alte demersuri de semn contrar, și așa mai departe. Rezultatul este că, la zece ani de la moartea lui Noica, biografia sa, supusă unui tratament politizant, continuă să preocupe mai mult decît opera. Lumea „bună” știe că Noica a fost un filosof, că a fost în tinerete legionar, că a făcut pușcărie în anii '50, că a scris despre „sentimentul românesc al Ființei”, despre „maladiile culturii”, că a fundat o școală de înțelepciune la Păltiniș; cereți, însă, să vi se rezume, în cîteva fraze, filosofia lui Noica; aproape sigur că nu veți primi un răspuns limpede.

Astfel, acest gînditor, preocupat intens să explice pe alți filosofi (Platon, Hegel, Kant) și capabil să o facă într-un mod extraordinar de simplu și de sugestiv, tînde să rămînă neexplicat și neînțeles, altminteri decît în medii strict academice; în orice caz, gîndirea sa pare să nu mai inspire o reflecție filosofică originală și vie. La „Humanitas” se tipăresc mereu titluri din opera lui Noica (reeditări sau inedite); dar cite comentarii despre gîndirea lui Noica au apărut de zece ani, dintre care opt petrecuți de noi într-un regim de libertate?

Așadar, ce a vrut Noica să ne spună? Care este miezul filosofiei sale? Și în ce măsură această filosofie, fie și dezbrăcată oarecum de învelișurile sale literare și idiosincratice, este încă vie și ar putea sau ar trebui să ne inspire în propriile noastre demersuri?

Să-l ascultăm pe Noica: într-o conferință ținută la Radio în 1943, intitulată „Gîndirea filosofică” și apărută în volumul *Eseuri de Duminică* (Humanitas, 1992), Noica vrea să definească locul filosofiei printre celelalte direcții ale spiritului: știința, teologia, magia. Dar în realitate, el ne spune aici mai puțin ce este, în general, gîndirea filosofică, ci ce este, în fapt, gîndirea sa filosofică.

Noica ne propune, în textul la care mă refer, o mică parabolă: el ne cere să ne imaginăm un om aflat în fața unui cîine: „am trăit fiecare scena întîlnirii cu un cîine de care țî-e frică și căruia îi e frică de tine. Te uiți în ochii lui și el se uită în ochii tăi. Te temi să te întorci ca să n-o ia după tine; și se teme să n-o facă la fel, ca să n-o iei după el. În momentul acela s-a creat o stare de echilibru: ești tu, om, în fața

Andrei CORNEA
scriitor

Parabola cîinelui

a ceva al lumii. Și pe amîndoi vă ține față în față ceva original și adînc, frică.” Apoi, din această situație originară a omului situat înaintea lumii, Noica ne cere să deslușim diferitele căi posibile: teologul, după el, va ieși din echilibru prin iubire de Dumnezeu, dar și de aproapele său, care e și cîinele; magicianul va dori să se instăpînească peste cîine, să-l farmece; savantul va dori să înțeleagă psihologia cîinelui, pe a sa proprie, va descrie fenomenologia spaimei, adică va evada din echilibru prin cunoaștere. În sfîrșit, filosoful: el (și trebuie să înțelegem mereu *filosoful Noica*) „rămîne în echilibrul creat”. În confruntarea dintre om și lume, filosoful propune un echilibru și nu un raport de subordonare, nici o uniune prin har, nici o separare brutală: „Filosofia e singura orientare care dă omului sensul prieteniei cu lumea. Nimeni nu e prieten cu lumea pentru lume, ca filosoful.” Atitudinea filosofică este cea de a te împrieteni cu cîinele.

Așadar, pentru Noica filosofia este (iar noi vom zice că *filosofia lui Noica* este) o împrietenire cu lumea, dar nu una oarecare, ci *intimă, adîncă*. „Gîndirea filosofică e gîndirea unui raport: raportul dintre om și lume. Dar ce fel de raport? Un raport de echilibru. Ce fel de echilibru? Unul cald, de prietenie. Și la ce duce experiența prieteniei? La intimitate, la cunoașterea dinăuntru.”

Avem aici, simplu și succint expusă, după părerea mea, tema lui Noica, temă sub care stau mai toate considerațiile sale filosofice, fie ele ontologice, culturale, morale, logice; ba, sub aceeași temă stau și multe dintre circumstanțele biografiei sale. Și cînd nu este vorba explicit despre împrietenirea dintre om și lume, rămîne să se vorbească despre concilierea, armonizarea prietenoasă dintre ceea ce pare ireconciliabil, excesiv, extrem. Pariul filosofic al lui Noica: a concilia prin împrietenire ireconciliabilul.

Ce este devenirea într-o ființă altceva decît strădania de a împrieteni curgerea nemiloasă și precară a devenirii cu

crisparea înghețată și imobilă a ființei? Nu prinde, în urma împrietenirii celor două, ființa ceva din suplețea devenirii, iar devenirea ceva din stabilitatea ființei?

Ce este *limita care nu limitează* altceva decît o împrietenire profundă dintre mîrginire și înfinit? Nu poți rămîne pur și simplu în limită – spune Noica – nici nu poți renunța la limită, dar poți și trebuie să „deschizi” limita înspre contrariul ei.

Ce este *holomerul* altceva decît un individ devenit persoană prin „ieșirea din statistică” și prin cuplarea fără subordonare la general? Un individ împrietenit și nu integrat cu generalul, în care nici el nu se pierde, așa cum nici generalul nu se dizolvă în individual.

Ce este cultura europeană, cu care Noica se identifica, decît *Unu Multiplu*, așadar nici Unu ostil Multiplului, nici Unu echivalat cu Multiplul, nici Unu alăturat Multiplului, ci Unu împrietenit, asociat intim și totuși nu confundat cu Multiplul?

Se poate observa prezența temei prieteniei mai pretutindeni în opera, dar chiar și în viața filosofului: măreția, dar și scăderile acestei vieți și opere decurg tot din ea. Cînd, de pildă, Noica refuză rezistența fățișă față de regimul comunist, cînd cere „să ne rugăm pentru fratele Alexandru”, cînd recomandă tinerilor să aleagă „Germania culturii” și nu pe cea a „untului”, iar pe prima o regăsește tocmai în România ceaușistă, unde „se poate face cultură la lumina luminării”, Noica are mereu în vedere posibilitatea ca omul să depășească limitele istoriei, condiției sau ale sistemului politic printr-o „împrietenire” cu adversarul său. Discutabilă prietenie, decăzută atît de des la atîția oameni la un prieteșug vulgar! Uneori cîinele pe care omul îl privește și care îl privește devine, pe nesimțite, lup, iar Noica, tot privindu-l în ochi, nu observă preschimbarea și nu sună alarma!

În sfîrșit, ce altceva era „școala de la Păltiniș” decît un loc de împrietenire al oamenilor, dar și al erudiției cu înțelepciunea, și al filosofiei cu viața?

Rămîne să mai vedem intrucît această „filosofie a prieteniei și a împrietenirii” ireconciliabilelor are a ne interesa pe noi acum, la sfîrșit de secol. Eu cred că are și am să explic în cîteva vorbe de ce.

Putem defini prietenia deosebind-o, pe de-o parte, față de iubire, pe de altă parte, față de indiferență. Să asociem acum iubirii, ca sentiment, ca atitudine, *credința*, iar indiferenței să-i asociem scepticismul și relativismul. Or, acestea două – credința fanatică, devoțiunea necondiționată față de o cauză de unde izvorăsc toate fundamentalismele și radicalismele, pe de-o parte, și scepticismul dizolvant, relativismul ruinător al valorilor și ierarhiilor – iată ceea ce caracterizează din plin epoca noastră. Am putea atunci evita atît credința, cît și scepticismul? Sau sîntem obligați la o alegere binară, la „ori, ori”? Dacă e să-l ascultăm pe Noica, evitarea alternativei e cu puțință, cu condiția să pariem și noi, ca și el, pe atitudinea pe care o putem asocia prieteniei – anume *pe încredere, și nu pe credință sau pe scepticism*. Noica ne învață să ne ferim de disjunții, de logica binară (de aici ostilitatea sa față de filosofia analitică); or, tocmai prietenia împreună cu asociata sa încrederea s-ar părea că pot arunca o punte peste disjunțiile care ne obsedează în aceste timpuri și în capcana cărora ne temem că am putea oricînd cădea.

...De fapt, a încerca să te împrietenești cu cîinele care se teme de tine și de care și tu te temi nu este doar o situație filosofică (nu jura Socrate pe Cîine?!), ci este, de cele mai multe ori, și singura ce te pune cu adevărat la adăpost. Sau poate că situarea autentic filosofică înseamnă tocmai o bîtnă adăpostire. Lecția lui Noica este, în definitiv, că filosofia nu e doar o speculație, ci și o optimă administrare a raporturilor practice cu viața, cu lumea și cu aproapele tău.

ARHIVĂ

Fragmente de corespondență inedită

(...) Îți conced că mă contrazic sufletește, cu cel de acum doi ani. Dar cum pot avea o consecvență sufletească, de vreme ce am avut o evoluție sufletească (și tu nu privești evoluția ci două momente ale ei)? Cum pretinzi tu să faci raport de identitate între două lucruri care au cel puțin o distincție: cea spațială. Acum doi ani eram pe o poziție, acum sunt pe alta. Și ți-o repet: eu nu-mi iau răspunderea vieții mele (căci n-o cunosc în toate posibilitățile ei); îmi iau doar răspunderea logice mele, a logice dintr-un anumit moment. Mă acuzi, mă disprețuiești – eu îți răspund: trăiesc.

Dar tu limbajul ăsta nu-l poți înțelege. Cred că îți dai și tu seama că ești în afara vieții. Ești bolnav de prea multă exterioritate. Nu poți lua nimic în serios, ești sceptic, te crucești de truda inconștientă a vecinului tău și disprețuiești. „La ce bun filosofia?”, „Tu nu vezi că te minți?”, „Miș-maș ideologic”. Dar, dragă Arșavir, asta nu e poziție în fața vieții, e lipsa oricărei poziții. E starea primordială a fiecărei ființe anemice care, trebuind să facă ceva, se întreabă dacă îi va fi cu adevărat de folos acțiunea. Și e obiecția comună împotriva vieții: „la ce bun?” Dar Spinoza, unul dintre cei care valorează cel puțin cit o ceapă degerată, spunea: lucrurile nu sînt nici bune nici rele; ele sînt, pur și simplu. Adică, înaintea judecării de valoare care e subiectivă, stă, obiectivă, judecata de existență. Indiferent dacă e bună sau nu, viața eu o trăiesc, cu seriozitate și cu sinceritate.

Tot ce-ți pot spune este să fii serios. Crede și tu în ceva, încearcă, și să vezi că n-ai să mai emiți pe urmă judecăți de valoare. Nu pot să spun că n-am avut și eu gândurile tale și le mai am citeodată. Dar mi-a fost întotdeauna rușine să le afirm, dată fiind calitatea lor suburbană. Nu ți-e rușine să te întrebi „la ce bun viața?” când un căcănar mai melancolic se poate întreba la fel? Mai multă demnitate Arșavire!

Crede, ca mine, că cea mai frumoasă însușire sufletească e generozitatea și fii generos față de viață. Găsește-i sensuri, înțelege-o, innobilează-o. N-ai să găsești niciodată absolutul, dar ai să fii veșnic în căutare și veșnic

roditor. Și ce sunt pretențiunile acestea maximale: Adevărul, Absolutul. Filosofii n-au pretenția de-a atinge nici adevărul, nici absolutul. „Philosopher, en premier lieu, c'est désapprendre”. Nici nu-i cer mai mult filosofiei, decât să mă dezvețe de câteva năravuri intelectuale sau ale imaginației și să-mi dea rețetele bune minui a conceptelor. Iar sistemul e o operă arhitectonică satisfăcătoare în sine și nu ca utilitate. În orice caz filosofia mă mulțumește: pentru că sînt generos față de ea, adică dezinteresat.

Probabil că e rîndul tău să surzi: lucrurile astea le știi, nu-i așa? – Le-am știut și eu un an de zile întreg, dar fără nici un folos. Într-o zi am dat peste Kant. El m-a silit să-l respect și respectînd ceva am sfîrșit prin a respecta tot. (...).

(Către Arșavir Acterian, 1 Septembrie 1930 [1931?].
Mss. B.C.S. semnalat de Theodor Enescu)

★

(...) Miracolul străinătății odată făcute nu e numai pozitivul ei; e și negativul. Ai ieșit de sub spaime, poți să-ți încerci isprava. Dar aci vine restul scrisorii tale: ce am, ce avem de făcut noi, socraticii minori? – te întrebi tu. Dragul meu, știi povestea cu ostașii medievali care, întrebați unde se duc, răspundeau că merg la războiul de o sută de ani. Știm noi cine e în minorat și cine nu? (...)...ia cultura europeană ca un limbaj, dacă nu o poți lua ca o reușită; dar învață-i limbajul în așa fel încît să poți spune altceva înăuntrul ei.

Pe această linie, de altfel, mă întreb ce sper de la Eli-așe. I-aș scrie cine ești și poate ți-ar răspunde, dar în grabă, căci e teribil de prins într-un grandios proiect final (primul volum „Histoire des idées et croyances religieuses” a și apărut), nebunește angajat în erudiție, în ceasul cînd avea dreptul să rămînă la idee. (...)

Îți scriu mult, iată. Aș vrea să-ți fiu de folos și poate greșesc spunîndu-mi gîndul, orice gînd. E bine să știi că ai un prieten mai mare căruia îi ești dator cu împlinirea proprie – și atât. (...) Poate ți-ar fi mai util un indemn indirect, vorbindu-ți de mine. Dar ce să-ți spun decît că încerc, cu retragerea mea, să fac din anii ultimi un crescendo al vieții?

Dragă Domnule Pleșu,

Sînt nevoia să mă adresez Dumneavoastră (un auditoriu totuși colectiv, format din 4 persoane) și să vă transmit câteva gînduri din aceste ultime zile, în care a fost atît de frig. Intenționasem inițial să vă spun totul în trenul de întoarcere, dar mi s-a părut pînă la urmă nepotrivit, așa că, ezitînd între da și nu, am ales calea epistolară.

Intru direct în subiect. Vreau să vă spun cîteva lucruri despre interacția lui Noica cu colectivitatea românească, așa cum am văzut-o din sistemul meu de referință. În jurul lui era mai întîi o lume „primă”, a producătorilor de cultură, și ea stratificată; cîțiva din elita ei cea mai subțire au ajutat enorm receptării lui Noica. Era apoi o lume „secundă”, a amatorilor de cultură sau a producătorilor mediocri, pentru care existența lui Noica era cel puțin la fel de importantă ca și opera. O lume populată de tineri umaniști, profesori de provincie, oameni care își vedeau ratarea tot mai conturată, dar care încă mai sperau că poate fi evitată. Noi, „fizicienii”, pendulam cumva între aceste două lumi, desigur mult mai apropiată de a doua, și profit acum în parte de această condiție daimonică pentru a aduce un mesaj lumii „prime” din partea celei „secunde”.

Pentru această lume secundă principalul miracol legat de Noica era însăși viața lui, capacitatea neverosimilă de a converti nenorocirile în oportunități fericite, capacitatea de a suride călăului și de a-l ierta, grația nesfîrșită cu care îmbrățișa mizeria vieții, și atîtea alte lucruri din aceeași clasă de echivalență pe care desigur le știți mult mai bine decît mine. Opera era judecată nu prin sine ci prin prisma vieții – iată că în aceste condiții, în afara unei biblioteci (vizibile), neinstituționalizat, se pot crea lucruri de valoare excepțională. Întimplarea (pentru a folosi termenul cel mai comod) a făcut să cunosc cîte ceva din această lume, care îl privea pe Noica cu o emoție aproape mistică. Am întîlnit oameni – de foarte bună calitate morală și chiar de foarte bună calitate culturală, dacă îmi pot lua libertatea unor asemenea judecăți – care simțeau nevoia pelerinajului, practicat în forma sa genuină. Cu toată rezerva mea față de fenomenele adulterii, și după o reținere de prim moment, am înțeles că asemenea gesturi nu au nimic ridicol, din contra, reprezintă manifestarea unei purități și a unei bucurii de recunoaștere a purității cu totul demne de stimă. După cite am înțeles, Noica tempera cu blindețe asemenea venerații, moderîndu-le la nivelul unei iubiri profunde, discrete și reciproce.

Rolul acestei lumi în ultimii ani (în special anii de după Jurnal) din viața lui N. a fost, cred, important. O dovadă materială sînt bizonii, pe al căror autor l-am întîlnit acolo, copleșit de emoția provocată de comanda tocmai primită. Tot

acolo și atunci am înțeles că Noica era puțin stînjinit de interacția lui cu această lume secundă și se temea de judecata lumii prime, mai exact de judecata elitei ei. „Știu că Gabi o să mă certe”, îmi amintesc că îmi spunea, presimțind o acuză de frivolitate; „Andrei o să spună că e kitsch”, și dezvolta mici exerciții sofisticate, construindu-și și o posibilă defensivă.

Durerea pe care a resimțit-o această lume prin pierderea lui Noica a fost enormă. Golul rămas trebuie cumva parțial umplut, și pînă la urmă va fi parțial umplut. Dar cum se face umplerea – aceasta este problema esențială, și aici elita nicasiană are cred de jucat o partidă delicată. Această lume secundă, nu știu exact cît de numeroasă, dar în nici un caz neglijabilă, reprezintă un rezervor de moralitate a cărei oportunitate este inutil de subliniat. Există pericolul ca diferiți nechemati să se erijeze în apostoli ai noicismului și să creeze în sinul acestor oameni de foarte bună credință, dar uneori naivi, o derută teribilă. Pericolul sciziunilor și luptelor între fracțiunile purtătoare ale adevăratului adevăr este de luat în seamă, într-o țară în care, aproape neexistînd aristocrație, au fost trei partide conservatoare. Nu e ușor de găsit tonul potrivit în comunicarea cu această lume (tentația persiflării nu e totdeauna lesne de respins), dar cred că e totuși posibil, mai ales că elita celor apropiați de Noica are un statut excepțional, conferit și de valoarea intrinsecă, și (iar în acest context precizarea are ponderea ei) de confirmarea maestrului. (Poate că s-ar putea spune, de exemplu, că modul cel mai simplu de a omagia amintirea lui Noica este acela de a-și face fiecare dintre cei care l-au iubit un program serios de lucru și de a-l respecta cît mai strict.) Această lume trebuie cumva ajutată ca flacăra aprinsă în ea de Noica să nu dispară odată cu dispariția lui.

Mai există o a treia lume – cea a impostorilor, și ea foarte stratificată – despre care nimeni nu vorbește cu plăcere. Această lume va inunda presa literară cu portrete, studii, caracterizări și exegeze. În replica pe care probabil în parte o vor primi – sau în exegeze de sine stătătoare – există, cred, un soi de pericol al realismului. Ca să fii foarte precis, cred că avem mai mare nevoie (*hic et nunc*) de un mit decît de o exegeză corectă. Ca fizician, am luat cunoștință – cu anume amărăciune, recunosc – de unele imprecizii – desigur neesențiale într-o viziune de ansamblu – strecurate pe ici-pe colo. Evident, aici poate fi incrimată exactitatea – dar știu că mai e încă ceva. M-aș bucura să constat că există un consens de tipul „să nu vorbim despre cinematografie”. Nu cred că este o constrîngere mutilantă, și va fi cîndva timp pentru a o relaxa. Pentru că există la noi aproape un viciu al persiflării (dar „să nu vorbim despre Caragiale!”), o bucurie de a spune „decî era numai atît”, înrudită cu lipsa de respect pen-

Dar „limitele interioare” sînt într-alt fel dureroase acum, la capăt. Oricum, am scris o „Metafizică” și o lucrare în marginea ei, începînd să mă gîndesc la un „Fals tratat de logică”. Îmi apare un „Goethe”.

Nu-mi scrie. Cînd vrei s-o faci, citește mai bine din „Dichtung und Wahrheit” ori „Winckelmann”-ul lui Goethe. Vei găsi în ultimul o vorbă teribilă: „nu se trece nepedepsit pe lingă filosofie”. Închei cu ea drept semn de întrebare.

Te îmbrățișează, C.N.

(Către Andrei Pleșu, 11.XI.976 Păltiniș)

★

(...) Ecuația mea e simplă. Am avut, în prima tinerețe, modelul Pârvan. Dar modelul a fost tulburat de oamenii marelui dezordini, Nae, Vulcănescu, Cioran, care mi-au dat tot atîtea libertăți pe cît mi-au creat obligații. Am rămas așa, suspendat, în cetate dar în marginea ei. Cum să fii sărbătorit de ea? Lăsat în pace, da. Încerc să fac ceva, în pacea aceasta în care mă aflu, ca și în armistițiul (temporar firește) cu necruțătoarea bătrînețe. (...)

(Către Andrei Pleșu, 6.X.979 Păltiniș)

★

(...) Mă simt adînc legat de voi – dar mi-am dorit tot timpul ca voi să nu vă simțiți legați de mine (...) Poate undeva, într-o zonă talmă a (spiritului critic), veți găsi argumente pentru a mă judeca așa cum am fost: conștiința voastră mai bună, o clipă, și, altmînteri, un destin neîmplinit (dar încă „promițător”) la 70 de ani, precum și destul de liber spre a putea face oricînd o nefăcută. (...)

(Către Andrei Pleșu, 4.XII.975 Păltiniș)

★

(...) În timp ce aci în țară unui lingviști nu percep nici o deosebire între în și întru (cum o și spun în gramaticile lor) și cîțiva cercetători filosofici pretind că este excesiv să încerc, așa cum o fac, o filosofie a lui „a fi întru”, un frate întru vorbire și un artist ca D-voastră îmi spune lucruri minunate despre orizontul pe care i l-a deschis prepoziția aceasta unică a limbii noastre. Nu i-am găsit nici un echivalent în marile limbi occidentale (doar „into” în engleză, dar acesta este mecanic). Mă întreb dacă are vreunul în limba rusă, pe care, fără s-o cunosc mai bine, o pun la loc de cinste, alături de germană și hotărît înaintea francezei și englezei. (...)

(Către pictorul basarabean Mihai Grecu,
30 Mai 1980 București)

tru valori și pentru persoana umană, căreia îi datorăm din păcate atît de mult.

Ca să rezum: există o „problemă a orfanilor”, formulată astfel: trebuie evitat pericolul ca deruta să ducă la canalizarea energiei în dispute fratricide, în detrimentul manifestării etico-sociale a moștenirii lui Noica. Există o „problemă a exegezei”, formulată astfel: avem mai multă nevoie de un mit adevărat decît de o exegeză exactă.

Îmi e clar că m-am situat pe o poziție vulnerabilă, destul de tipic autohtonă: eu nu trebuie să fac nimic, dar știu ce trebuie să facă alții. Sînt conștient de impolitețea subtextuală conținută de asemenea inocente expuneri de puncte de vedere – dar nădăjduiesc totuși să-mi fie iertată. Mărturisesc că acești factori inhibitori mă făcuseră să renunț la a scrie scrisoarea, și că m-am răzgîndit numai indemnăt de Oana. Sperînd că în felul acesta nu am trezit reacții de adversitate împotriva Oanei, închei transmițîndu-vă întreaga mea stimă și simpatie.

Victor BÂRSAN

Sorin VIERU
profesor universitar

Acum 40 de ani: un schimb de scrisori între Constantin Noica și Emil Cioran

În 1957, *Nouvelle Revue Française* a publicat, sub semnătura lui Emil Cioran, „Lettre à un ami lointain” („Scrisoare către un prieten de departe”). Sub titlul „Despre două tipuri de societate”, textul este reluat în una din cele mai cunoscute cărți cioraniene, *Histoire et Utopie* (Editions Gallimard, 1960).^{*} Nenumit, prietenul din depărtare era Constantin Noica; răspunsul se raporta la un scurt mesaj al filozofului care traversa anii săi cei mai dificili de exil interior („exilul nostru subtil, exil printre ai tăi, la tine acasă uneori, în lumea ta, și totuși dintr-o dată vidat de ei” – cum scrie Noica în-al său „răspuns al unui prieten îndepărtat”). Mesajul fusese expediat clandestin, fapt care, adăugându-se răspunsului public al lui Cioran, avea să joace un rol agravant în declanșarea unui întreg lanț de evenimente grave – arestarea filozofului și a unui întreg grup de intelectuali de prim rang aflați într-un fel ori altul în legătură cu Noica, o anchetă dură, un proces tipic stalinist, soldat cu condamnări la zeci de ani de detenție; osîndit la douăzeci de ani de temniță, Noica avea să execute cinci, după care – în anii '60 ai parțialului „dezgheț” – avea să reintre, după o tăcere de mai bine de două decenii, în publicistica românească.

Un element comun: ambiguitatea

„Scrisoare către un prieten de departe” și „Răspuns al unui prieten îndepărtat” sînt piese definitorii pentru două gândiri foarte depărtate între ele; și depărtate nu doar din cauza separării geografice, ci mai cu seamă prin situațiile lor pe harta spiritului. Luat împreună, ca moment dintr-un dialog de o viață, ele sînt semnificative pentru raportul celor doi gînditori. Biografiile și exegeții celor două mari personalități, dar și cercetătorii curentelor de gîndire politică din anii 50 („obsedantul deceniu”) vor putea stărui cu folos asupra acestor texte. De interes mai întii ca veritabile documente de epocă ce sînt – în istoria ideilor din cele două exiluri – exterior și interior – românești, ele sînt notabile și prin strălucirea lor stilistică aparte, focuri de artificii care aruncă o lumină feerică asupra unui peisaj al dilemelor tragice.

Încă de la o primă lectură a textelor, un element formal comun poate fi sesizat din capul locului: ambiguitatea. Ambiguități de sorturi diferite, totuși. În cazul lui Cioran, ambiguitatea ține de stil, ea fiind procedeul fundamental al retoricii cioraniene dintotdeauna: judecățile își intervertesc sensurile; un elogi cioranian este o săgeată înmuiață în venin, un „exercițiu de admirație” ironică, un „dar grecesc”, în timp ce, dimpotrivă, blamul, hula, respingerea, exprimă aderențe abia disimulate – un procedeu nu străin de tradițiile „literaturii răului” și, cine știe, poate și un ecou întîrziat al vreunui romantism inavuiabil. În „Scrisoare”, ca și în cea mai mare parte a operei cioraniene, algoritmul ironiei este aplicat sistematic.

Ambiguitatea funciară a textului nicasian poate fi privită, înainte de toate, ca un efect al controlului totalitar, o modalitate (precară, de altfel) a auto-protejării, impusă de condițiile unei supravegheri totale, de o ferocitate greu de imaginat astăzi (fiindcă anii '50 au cultivat o cenzură cu totul neambiguă, nefanariotă, de un cristalin, clasic stalinism). Pe de altă parte, în mod la fel de esențial, ambiguitatea nicasiană marchează oprirea în fața unei limite; limitele gîndirii sale impregnate de hegeliianism se combină cu obstacularea orizontului istoric al situației și cu sistemul nicasian de valori, pentru a da în total un rezultat care a fost adesea chestionat *post festum*, ca să zicem așa.

Dar să luăm textele în ordine.

Din „Scrisoarea” lui Cioran reiese că „prietenul de departe” îi ceruse detalii privitor la preocupările și lumea liberă în care trăia destinatarul, și-l chestiona totodată asupra eventualei sale reveniri la limba natală. Prilej pentru Cioran de a se distanța, în termeni echivoci, de altfel, de „fascinația tuturor extremismelor” proprii sale tinereti, și de a se autodefini ca un convertit *de facto* la liberalism: „...un liberal intolerant... Fericită contradicție, absurditate care mă salvează”. În același timp, liberalul Cioran îi reproșează lui Noica „atitudinea ta părtinitoare față de popoarele Occidentului, ale căror defecte nu le distingi prea clar”, complezențele față de societatea burgheză, societate care este „chintesență a nedreptății”.

„Liberalul intolerant” nu era un admirator din cale afară al societății liberale pe care o crede „lipsită de rădăcini”, „esențialmente superficială”, valorile ei trădînd o crasă carență de vitalitate („toleranța și neputința sînt sinonime”). Libertatea, „pentru noi, care o posedăm, e doar amăgire, căci știm că o vom pierde și că oricum pentru asta-i făcută”. Perspectiva istorică fiind pusă în acești termeni, formula istorică a prezentului rămîne „așteptarea altor zei. Ce zei? Nimeni nu poate răspunde”. O posibilă fortificare a Occidentului? – Cumva, „regăsirea utopiei: Occidentul trebuie să-și regăsească utopia – să-și asume misiuni imposibile”. „Un rai deprimant”, această societate burgheză. Preferabilă, în orice caz – se grăbește să precizeze Cioran – societăților de tipul celei instalate în țara natală, unde regimul „a minat utopia, principiu de regenerare a instituțiilor și popoarelor”. Distanța dintre cele două tipuri de societăți e „distanța dintre infern și un rai deprimant”. Dar, cum răul admite gradații, preferabil infernului din Răsărit este desigur „raiul deprimant”, desfigurat de un „cumplit bun-simț” al societății burgheze. (Acestui cumplit bun-simț îi jertfește de altfel pe plan practic – prin decizia sa irevocabilă de a rămîne la Paris – și Cioran!)

„Scrisoarea” lui Cioran, în ton cu bine cunoscuta sa despărțire de România – despărțire în care, să ne ierte Gabriel Liiceanu, nu vedem expresia vreunei mari iubiri înșelate în așteptările sale fiindcă cine, pe lumea asta, în cap cu bunul Dumnezeu, a reușit să nu-l decepționeze pe Cioran? – ci doar refuzul de a excepta țara natală de la răfuiala generalizată cu întreaga umanitate – „Scrisoarea”, așadar, abundă în reflecții pe cît de incitante, pe atît de descumpănitoare despre națiunile răsăritene – români, unguri, ruși – și occidentale, tot acel amestec inenarabil de admirații și recriminări în care se recunoaște cu ușurință „marca Cioran”. Notabil este autoportretul în schiță pe care și-l face acest autor certat cu lumea nu în mai mare măsură decît cu sine însuși. Autoportret în linii frînte, întrerupte și reluate obsesiv. Nici un pamflet anticioranian n-ar putea întrece în corozivitate însemnările lui Cioran despre Cioran – simpla lor transpunere la persoana a treia, luarea lor în serios, ar prilejui revărsarea unui torent de indignări ale cioranienilor fanatici. Înainte de toate, Cioran este (și, de altfel, peste tot el se autodefineste ca) un umoral, iar umorile sale („aceste atitudini în germene, prefigurări ale teoriei”) sînt întotdeauna negre (de la negru sumbru și crunt la negru cu sclipiri jucăușe) sau galbene. (Așa cum indignarea face versuri, tot astfel – cazul lui Cioran – umoarea face operă, ea este marea răufăcătoare.)

Cioran, Noica – simetrii paradoxale

În cu totul alt registru este întocmit „Răspunsul prietenului îndepărtat”. Elpidicul filozof este un optimist incurabil, chiar dacă – împrejurările ajutînd – e un optimist *malgré lui*. Optimismul nicasian este nu mai puțin paradoxal în felul său decît opțiunea cioraniană pentru liberalismul pe care, de bună seamă, Cioran îl preferă, dar nu-l și iubește. Greu se pot imagina firi, dispoziții într-atîta de opuse ca ale celor doi „prietenii îndepărtați”. Mizantrop și misolog *à l'outrance* unul, filantrop și filolog (în înțelesul original al cuvintelor) celălalt, cei doi – adică un pesimist exilat în paradisul culturii și un optimist incurabil, rătăcit într-un infern – primul, dispus să diserteze despre plictisul lumii libere, al doilea despre excepționalitatea experiențelor istorice terifițe – cei doi formează un tandem irepetabil. Dacă există o zeitate interesată de tribulațiile înțelepciunii pămîntenilor, este sigur că ea se desfată copios asistînd la ciudatele simetrii-ale schimbului epistolar Cioran-Noica.

Citindu-l pe Noica întrevădem deja, în cîteva locuri, pe autorul viitoarelor pagini controversate din *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, după cum îl recunoaștem și pe autorul recent publicatelor *Manuscrise de la Cimpulung* datînd de la începutul anilor '50. Înainte de a se considera un privilegiat al experienței detenției – experiență cauzată, printre altele, și nu în mică măsură, tocmai de schimbul epistolar întreținut cu Cioran! – Noica se prevaluează de experiența apocalipsei istorice la care asistă, marginalizat, izolat, stigmatizat. Asistăm – susține Noica – la sfîrșitul civilizațiilor de tip sătesc. Ori care ar fi șansele unei noi civilizații, odată cu satul românesc – subînțeles: satul desfigurat sau de-a dreptul anihilat sub tăvălugul industrializării socialiste – stau să dispară valorile românești. Însăși supraviețuirea limbii române devine îndoielnică. Va veni oare Cioran să-și asume „gloria între patru pereți”, destinul unei limbi pieritoare, „privilegiul agoniei”? (În alți termeni: își va asuma Cioran pînă la capăt consecințele propriilor sale speculații, le va trăi pe acestea *in vivo*?) Nu! Noica știe prea bine: „Franța a turnat prea adînc în tine veninul lucidității și al înțelepciunii”. (Decodăm: apologetul sinuciderii nu e un banal sinucigaș, dimpotrivă îi revine instinctului său de conservare ultimul cuvînt; altfel spus, trebuie să facem și în cazul de față distincția care întotdeauna găsește, cum bine se știe, mare har în ochii lui Noica – distincția între suflet și spirit – în cazul de față, *Seele* și *Geist* cioranian.)

„Marxismul trăit”

Dar două sînt luciditățile, două – „substanțele înțelepciunii”. Fiindcă, „lucidității de capăt de drum a Apusului, una din care îți place să te împărțășești și tu, îi opunem sensurile pe care vecinătatea noastră cu moartea în istorie ni le trezește”. Sensuri care conduc la ceea ce constituie, am spune, un paradox. Formulată cu deplină claritate aici, paradoxul va fi reluat și în scrieri nicasiene ulterioare: „Iată că trebuie să te apărăm pe tine împotriva ta. Iar ceea ce ne pare într-adevăr izbitor, în cazul acesta al tău și al nostru, este că ne situăm la fel față de Franța și de Occident ca față de tine: că trebuie să-ți apărăm contra lor înșiși”. Apărarea Occidentului însemnînd, pentru Noica, recunoașterea triumfului valorilor occidentale („idealurile libertare”, „umanismul” cu întreaga problematică apuseană a omului, „inginerismul și materialismul”, „pînă și comunismul acesta, fie speculativ fie aplicat”) peste tot unde se mani-

festă, și indiferent de formele istorice primitive în care se îmbracă, în afara Europei, ori la marginile ei. Dacă „analizele rafinate” ale lui Cioran exprimă tocmai „luciditatea de capăt de drum a Apusului”, mai există, în termeni pascalieni, și un „spirit de geometrie” opus „spiritului de finețe”, mai există o „geometrie elementară a vieții în care sîntem angajați”. Dar unde poate fi regăsită în „Europa spiritului de geometrie” (traducînd: în Europa noii ordini comuniste) valoarea cardinală a civilizației occidentale – libertatea? Și cum trebuie să evaluăm, unde se înscrie oare, „utopia socialistă”? Răspunsurile lui Noica pot părea echivoce, ele chiar și sînt așa, echivoce, adică felurite interpretabile. Dar nu nesincere și nu expresia unui conformism practic, ori teoretic. Ce-i drept, cîntecul filozofic nicasian este al unei păsări ținute strîns în ghearele pisicii. Se poate afirma, totuși, că, inconvenabile pentru toată lumea cum sînt, inconvenabile în primul rînd pentru puterea comunistă, vulnerabile oricum ar fi luate, aserțiunile nicasiene provin dintr-un *penchant* hegelian caracteristic gîndirii nicasiene. Libertatea? – „...ni se pare, acum, că omului nu-i e proprie libertatea și, necesitatea. Dar care e libertatea aceasta? E problema fiecăruia dintre noi, și e poate una mai adîncă decît a voastră”. Utopia socialistă? – „Aci se înscrie utopia socialistă, cum o numești, cu pretenția ei de a reda omului tocmai necesitatea și cu riscul – pe care eu nu îl țin de ce nu are loialitatea să-l mărturisesc – de a-i lua o sumedenie de libertăți”; „a fost și a rămas o utopie, în sensul bun și prost, sau atunci – o experiență de laborator, cu tot ce e legitim într-o asemenea experiență”; socialismul „amputează, dar pînă la urmă nu liberează pe om de avuție...”; „...mai cîrînd o revoluție contra săracului, căruia i se ia în fapt idealul, decît contra bogatului, căruia i se ia doar puținul acesta ce este avuția și care s-ar putea simți reinvestit ca om, dacă n-a știut să fie om pînă acum, el, fostul posedant, fiind singurul susceptibil să devină, în prima generație a evului ce vrea să se deschidă, un aderent sincer, în măsura în care e un convertit și nu un idealist dezamăgit, ca săracul, unul care să reclame «tristetea de după victorie»”; „...întrucît avuția riscă să fie odioasă în mîna bărbatului dar e sacră în mîna femeii, utopia socialistă are deopotrivă ceva legitim și nelegitim în huliganismul ei, iar în aplicare sfîrșește prin a fi o revoluție contra femeii”; „trăsătura cea mai izbitoare, în practică, a acestui materialism științific este de a fi un idealism în sens comun, o zvîcnire, sinceră la unii, provocată la alții, către idealuri vagi...”; „...la fel cum este afirmarea de tîrzie a elementului slab și resentimentar, ca și o afirmare pe bază de elan, sau alteori de îmbrîncire («întrecere socialistă») a unui lucru care pretinde că are rigoare și nu e simplu elan, tot așa este și un eticism...” etc. Și, pentru a sfîrși: „e una din acele experiențe de viață ce nu se acoperă cu viața și despre care nu știi pînă la urmă dacă sînt ori nu sînt”. Și: „nimeni nu știe nimic despre realitatea lucrului și sîntem încîntați să citim și noi, din cînd în cînd, un număr din *l'Humanité*, ca să aflăm ce este sau ce vrea să fie utopia socialistă”...

Ceea ce începuse ca un elogiu al „utopiei” (în manieră nu cioraniană ci tocmai opusă, hegeliană) pare a sfîrși prin acordarea unui certificat de pauperitate în beneficiul „socialismului real”. Dar nu acesta este ultimul cuvînt al filozofului. Despre „marxismul trăit”, scrie Noica, se pot enunța două judecăți opuse (spusa aceasta nicasiană ne readuce în minte spusa lui Protagoras, părintele tuturor sofistilor, potrivit căruia despre orice lucru se pot emite două judecăți opuse!) și anume: marxismul trăit „dă o lume a nedemnității umane, una în care nimeni nu mai e în adecvație, nimeni, chiar cei mai de sus, nu sînt ei, nu răspund ca oameni și nu trăiesc ca oameni”; pe de altă parte, „dimpotrivă, e un lucru de spus în favoarea lumii marxiste: că acum e prea tîrziu să i se mai opună ceva de altădată”. Cum vedem, Noica pune în joc o teză și o antiteză: valorile europene, de o parte, valori cărora „nici comunismul nu are nimic de opus... în fond”, și o nouă realitate emergentă. După teză și antiteză, iată însă și sinteza: „încercăm să fim în poziția pe care ne-ar plăcea s-o știm a Occidentului, în cea de afirmare, pentru noi înșine, a dreptății noastre cu dreptatea adversarului cu tot, și nu contra ei”. Corolar practic: „Tu știi că sîntem cîțiva ce se refuză

în principiu ideii de colaborare; dar chiar și noi am ajuns la gîndul că se poate perfect colabora cu marxismul, și anume în chip marxist: de pe poziții contradictorii. Am și sugerat acest fel de colaborare, dar n-a fost încă acceptat. Nu e nimic, dacă sînt marxisti autentici, îl vor accepta într-o zi; după cum sînt sigur că, dacă mai trec vreo doi, trei ani, cei de aci vor sfîrși prin a te invita și pe tine să-i vizitezi, cum au făcut ceilalți cu Sartre”. Noica întrevădea deja, pornind de la premise nu politologice, ci filozofice, viitoarea rundă a politicii mondiale, o anumită „încălzire” a atmosferei în țară și un fel de dialog între lumea liberă și cea comunistă, precum acela ce a stat mult mai tîrziu sub semnul Acordurilor de la Helsinki. Evenimentele l-au confirmat parțial, dar l-au și dezmințit în două privințe: nu doi, trei ani, ci mult mai mulți au trebuit să treacă pentru aceasta, iar intervalul este presărat de suferințe care nu l-au ocolit pe Noica însuși; iar lumea liberă a găsit totuși „ceva de altădată” de opus comunismului, care s-a și prăbușit tocmai pentru că fusese „o lume a nedemnității umane”.

Potolirea dihaniei

Cum vedem, poziția lui Noica are unele aspecte echivoce. Uneori s-a susținut însă că Noica s-ar fi întîlnit în aspirațiile sale cu „comunismul național” căruia i-ar fi făcut concesii inadmisibile. De fapt, din pîntecul dihaniei, Noica încearcă nu să străpungă visceralele monstrului – ceea ce i se pare o utopie –, ci să-l domolească oricît de puțin. Miopie istorică și abandon blamabil? E de observat, totuși, că poziția lui concordă spontan și imită în mic strategia generală a Occidentului de deschidere și colaborare limitată cu „imperiul lui Satan”. I se pot reproșa Occidentului micile și marile duplicități, eroile sale de evaluare, dar nu se poate contesta că toate acestea erau simple momente în cadrul unei strategii care s-a dovedit cîștigătoare în lupta cu Leviathanul.

Mutatis mutandis, și evident că pe un alt plan, nu i se poate reproșa lui Noica faptul că a optat de la bun început și a rămas consecvent opțiunii sale periculoase de a rămîne în țară sau că a încercat – fără succes – „să stea de vorbă cu marxismul” – de pe poziții opuse –, în loc de a comenta situația din depărtare.

Cum vedem, problemele atinse de Cioran și Noica în schimbul lor epistolar sînt extrem de delicate și prezintă un interes acut pentru evaluarea luptei de idei într-o perioadă în privința căreia istoricii nutresc astăzi un interes susținut. Deși privesc înainte de toate frămîntările din sînul unei „culturi (filozofice și politice) mici”, ecoul acestor dezbateri s-a propagat în lumea largă. Mai întîi, prin „fereastra Cioran”. Publicarea unei jumătăți a întregii discuții (scrisoarea-eseu a lui Cioran) ca prim capitol al cărții *Istorie și utopie* după ce, în prealabil, apăruse în *Nouvelle Revue Française*, a constituit un preludiviu. Dar, așa cum citim și într-o notă editorială la ediția românească (realizată de „Humanitas”) din *Istorie și utopie* (p. 5), cele două scrisori-eseu au fost publicate împreună în 1991 într-un mic volum intitulat *L'ami lointain*, Paris-București, apărut la editura pariziană Critérium. Dar ne putem aștepta ca numeroasele exegeze și studii consacrate lui Cioran, pe de o parte, lui Noica pe de altă parte, să facă analiza amănunțită a dialogului epistolar între acești gînditori; conversația lor de acum 40 de ani ne apare astăzi, cu o vorbă împrumutată, ca una de la pisc la pisc.

*) Emil Cioran, *Istorie și utopie*. Traducere de Emanoil Marcu, Humanitas, București, 1992. Volumul cuprinde într-o Anexă scrisoarea răspuns a lui Noica. Citatele sînt făcute după versiunea românească indicată mai sus.

Ce spun studenții

Am stat de vorbă cu cîțiva studenți de la Facultatea de Filozofie din București, încercînd să aflăm în ce măsură îi interesează filozofia lui Constantin Noica, și cum percep personalitatea sa. Am vrut, de asemenea, să aflăm dacă în rîndul lor există mode sau anti-mode cu privire la Noica și noicism. Redăm mai jos cîteva dintre răspunsurile și ideile lor.

Răzvan Nicoară, anul II. Cei din generațiile anterioare cunosc mai bine filozofia lui Noica, fiindcă a existat un curs ținut de Gabriel Liiceanu, care acum nu se mai face. Eu nu știu multe lucruri și cred că nici colegii mei de an. Dar între '91 și '94, Cioran, Eliade, Noica erau pe toate rafturile, în toate vitrinele (și la Alimentara). Era o modă, dar foarte superficială. Cioran era elementul surpriză care șoca, iar Noica și Eliade se citeau de obicei prin Cioran.

Teodora Pavel, anul IV. Pentru mine Noica e deja un caz trecut, pentru că am urmat acum trei ani cursul domnului Liiceanu. Mi se pare că Noica are valabilitate numai în măsura în care rămîne un învățător, un maestru. Filozofia lui, din punctul meu de vedere, este discutabilă, ideile mi se par destul de diluate (nu intru în amănunte), în schimb mi se pare bun pentru o anumită inițiere. Poate deschide foarte bine un anumit gust pentru filozofie și poate forma un tip de gîndire. De altfel, a și reușit să formeze o generație de intelectuali și de caractere, care a străbătut cu bine epoca aceea tenebroasă, formînd la rîndu-i alte minți. Cred că Noica reprezintă acel tip de maestru pe care-l descrie Hesse în *Jocul cu mărgelă de sticlă*. Emană spirit și încălzește. Totuși cred că i se aplică și lui ceea ce se spunea despre Heidegger, că ar fi fost mult mai bine dacă din scrierile lui ar fi rămas doar cîteva fragmente. Nu vreau să supăr pe nimeni, dar asta e părerea mea sinceră.

Studentă în anul III. Mă interesează pentru că are o viziune nouă asupra filozofiei, vine cu ceva nou față de mulți alții. N-am urmat cursul de anul trecut, dar cred că în general nu există destulă informație despre el. Aș vrea să știu mai multe, dar, în afară de *Jurnalul de la Păltiniș* și de *Epistolar*, din alte surse n-am aflat nimic despre Noica. Cred că și pe colegii mei îi interesează, deși n-o spun. Am observat că adoptă mai ales limbajul lui, dar pe care uneori nu-l înțeleg prea bine. Își arogă unele idei din Noica și, bineînțeles, nu spun de unde le-au venit.

Adrian Tănase, anul III, Filozofia culturii. În adolescență am resimțit faptul că nu am avut un mentor. Mi-am dorit un mentor și nu l-am găsit. De aceea am ajuns la Filozofie. În această idee am urmat cursul Noica. Păltinișul a fost ani de zile un centru cultural, de formare, un loc de pelerinaj chiar. Oamenii mergeau la Noica în speranța că-i va îndruma, îi va învăța ș.a.m.d. Legat și de *sentimentul românesc al fînării* noastre în Balcanii care sînt, să spunem așa, dincoace de vest, mă gîndesc că Noica poate fi un model pentru tînrul de astăzi care încearcă să acceadă la un nivel spiritual care să-i aducă o anumită satisfacție.

Sebastian Grosu, anul I. E unul din puținii filozofi români pe care încă nu i-am studiat, așa că sînt curios în ceea ce-l privește și mă interesează. Nu-mi place cum a cedat în fața comunismului. Nu doresc să am alte materiale de studiu în afara cărților scrise de el însuși. Cred că acestea sînt de ajuns și nu mă interesează altceva.

Dorel Bucur, anul I. Noica mi se pare interesant pentru entuziasmul lui, care mi s-a transmis. De fiecare dată după ce citeam din *Jurnalul de la Păltiniș*, fugeam repede să mai fac o listă de zece cărți, sau cite erau acolo. Dar vă pot spune și ce fac colegii mei de cameră care, fără să fi citit mai mult de două-trei cărți, au ajuns brusc antinoiciști. Așa se întîmplă și de fiecare dată cînd apare un profesor interesant, pe care-l plac mai mulți, dumnealor (colegii aceștia ai mei) trec în opoziție. O reacție prostescă.

Irina Fărcășanu, anul de masterat. Mă interesează în special personalitatea lui. Mi se pare că a fost un om formidabil. Mai mult persoana și mai puțin filozofia. Dar, recunosc că n-am citit prea mult din filozofia sa. În orice caz, consider că pot să aflăm oricînd mult mai multe despre el. Sînt o mulțime de cărți și știu cîțiva oameni care l-au cunoscut. Și aș spune că Noica e o persoană foarte prezentă în imaginarul nostru.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Nicolae MANOLESCU
critic și istoric literar

C. Noica și literatura

A micțiile și gusturile literare ale lui Constantin Noica au fost catastrofale. Nu sînt sigur că și-a ales prietenii dintre scriitori. Încin să cred că ei l-au ales pe el. Și nu numai din prețuire (nu neg a fi existat), dar și din pricini mai obscure, asupra cărora nu e cazul să insist. Cît privește literatura, arta în general, filosoful n-avea pentru ea nici o înțelegere. Dintre poeți, îi citea și-i aprecia pe cițiva (nu mă refer la consacrații de odinioară, ci la contemporani), unii valoroși, din rațiuni strict ideologice. E vorba de aceia care răspundeau naționalismul său. Nu credea în poezia modernă. Întî-un rînd a chemat la refacerea liricii de tip grecesc. N-am observat să se fi pronunțat cu privire la romancierii. Probabil că romanul (mai ales cel nou) nu intra în lecturile sale. Critica literară o socotea un alexandrinism. Distanța și ironia modernă i se păreau o slăbiciune. Prefera emfaza, pathosul, muzica. A pledat pentru tipărirea caietelor manuscrise ale lui Eminescu, încercînd să le impună ca pe o operă majoră, deși, în majoritatea lor, nu erau decît conpecte și citate ale tînărului studios. Nu era deloc pluralist în opțiunile literare. În fond, unicul poet român care conta pentru el era Eminescu. Fără s-o cunoască, vedea în literatura română mult mai mult decît era în fond. Astfel de aprecieri globale erau, în definitiv, mai degrabă stînjenoare și au dat apă la moară protocroniștilor. Alături de E. Papu, un om foarte învățat, de altminteri, și subtil ca interpret, C. Noica a reprezentat unul din suporturile cele mai de seamă ale protocronismului din anii '70. Față de scriitorii plecați din țară (Ionesco, Cioran, Eliade), avea o condescendență ciudată. Se referea la ei cu un suris subțire.

Singura legătură indestructibilă dintre Noica și literatură era aceasta: stilul său. Scria admirabil, ca un mare scriitor.

Nu țin să trec drept un denigrator al lui C. Noica. I-am citit toate cărțile și i le-am recenzat pe cele mai multe, de la *Șase maladii la Scriitori despre logică*. Spirit strălucit, una din inteligențele cele mai vii pe care le-am întîlnit, speculativ pînă dincolo de marginile admise, pătrunzător, de o lărgime a minții nemăsurată, însă unită cu îngustimi uimitoare, capabil să descifreze orice sens, dar intolerant cu cele mai multe dintre sensurile descifrate, candid și calculat, sincer și ipocrit, C. Noica era, în gîndire, un ghem de contradicții active. I-aș aplica lui însuși *bolile* de care credea că a suferit Platon. Înlocuiesc în citatul care urmează doar numele pacientului: „Noica suferea de *totetită*, atunci cînd se străduia să găsească o cetate anumită – adică o realitate individuală – asupra căreia să-și aplice ideea generală despre stat. În schimb ar fi suferit de *atodetie* (făcînd și pe alții să sufere), dacă și-ar fi aplicat efectiv ideea. Norocul nostru a fost că filosoful culturii doar s-a străduit să așeze realitățile artei în patul procustian al concepțiilor sale, neavînd niciodată ocazia să-și pună în practică ideile. Noica a visat să găsească, printre ucenicii săi, un Dion, pe care să-l formeze. Ceea ce pentru tînărul Platon a fost Sicilia, a fost Păltinișul pentru bătrînul Noica. Din păcate, Noica n-a creat o Academie și nici o Academie nu i-a solicitat serviciile. Influența lui asupra tinerilor a fost, și așa, considerabilă, aparent greu explicabilă sub regim comunist, în fond justificată tocmai într-un astfel de regim. După 1989, aburul magic al noicismului a prins a se risipi.

Ion IANOȘI
profesor universitar

Biografie și operă

Hazardul vieții și al morții produce alăturări neașteptate. La începutul și la sfîrșitul acestui decembrie comemorăm un deceniu de la trecerea lui Constantin Noica în neființă și aniversăm un secol de la nașterea lui Tudor Vianu. Nu văd nimic scandalos în a participa la ambele omagieri, deși cu riscul asumat de a nimeri – pentru cine știe a cîta oară – între două focuri.

Diferențele lor tipologice sînt într-adevăr enorme. Au ieșit din „mantaua” unor maestri opuși în atîtea, Titu Maiorescu și Nae Ionescu. Trebuiau să se polarizeze în opțiunile lor *pro* și *contra*. Vedea altfel filosofia, politica, morala, arta, urmăreau alte strategii culturale și își asumau în consecință alte soluții tactice.

Un maximalist, un fanatic al cauzei sale, un „apucat” visînd să obțină totul exclusiv în și prin filosofie, neapărat ca Platon, ca Hegel; și un adept al căii aurite de mijloc, al utilității liberale, dornic de edificări parțiale, răbdătoare, treptate: un cuminte cu multă minte. Un înflăcărat de Idee, somindu-și apropiații să se consacre tot fără rest Ideii personale în universalitate; și un cumpătat analist al atîtor idei fertile în cadrul atîtor discipline, estetica, filosofia culturii și a valorilor, stilistica, poetica și literatura comparată. Un creator într-un absolut; și un dascăl cercetător al contribuțiilor, relative desigur, la formarea umanității.

„Opera omnia” le-a apărut amîndurora postum: în 14 volume plus cele de corespondență de la Minerva; și în seria de cărți, studii, articole, în curs de încheiere, de la Humanitas. Repet: poți îndrăgi scrierile lui Noica fără să le ignori, cu atît mai puțin să le disprețuiești pe cele ale lui Vianu – și invers. Pricip motivele trecerii lui Eliade sau Cioran în avanscenă. Nu văd rostul minimalizării lui C. Rădulescu-Motru sau D. D. Roșca. „Există Blaga, există Mircea Florian. Dacă într-adevăr există mai mulți, unul nu-l desființează pe celălalt.” Mă autocitez, după *Epistolarul* prezentat și îngrijit de Gabriel Liiceanu. Acolo, în scrisorile apărute în 1987, îi invocam laolaltă pe Noica și pe Vianu. Am căutat și de atunci să-i gîndesc complementar, pe ei și pe alții, personalități cu destule opoziții lăuntrice. Nu numai opoziții, de-altminteri.

Vianu a murit în 1964, cînd mai tînărul cu 12 ani Noica scăpa din închisoare. El avea să-și desăvîrșească opera, în timp ce tratatele celuilalt începeau să fie recunoscute ca stînd nu atît sub, cît alături de cele călinesciene. „Vicleniile istoriei” produc însă noi răsturnări. Unele voci îi armonizează acum pe Vianu și Noica în disarmoniile lor. De ce a acceptat Vianu funcții și onoruri în ultimul său deceniu de viață, 1955-1964? Pentru ce n-a fost Noica disident în anii șaptezeci-optzeci, mulțumit de faptul că i se tipăresc volumele și că la Păltiniș e lăsat să cultive Școala de mult visată? Așadar, unul – „colaboraționist” sub Gheorghiu-Dej, altul – sub Ceaușescu. Iată, au ajuns și ei „frați” într-un oportunism!

Criticii radicali nu se împiedică în „detalii”. Cum ar fi ostracizarea lui Vianu după 1948 și pericolele ce-l pîndeau; sau, în cazul lui Noica, domiciliul forțat și apoi anii detențiunii. După cum nu au în vedere, pe de o parte, posibilitatea ca după război unii să fi împărtășit iluzii; iar, pe de altă parte, destui – inclusiv dintre critici – să publice și ei pînă în 1989, fără a proba un curaj politic deosebit.

Nu importă doar încercările, mult mai grave desigur la Noica, premergătoare acceptării lor. Pentru ei în joc se aflau și anumite „orizonturi de așteptare”, întrucîtva compatibile cu situații globale în esență ostile. Analiza lor atentă îmi pare mai importantă decît blamarea presupuselor acomodări, de obicei supralicite. E însă incomod să explici „rimele” posibile, mai comod e să reduci totul la oportunitate, fără îndoială prezente nu doar la cei incriminați.

Printre cei ajunși să decidă asupra soartei țării și asupra destinului individuale, Vianu a fost un străin; ceea ce nu excludea speranțele de mai bine în chiar acele condiții. Neokantian, el n-avea cum să devină marxist, cu atît mai puțin să adere la o ideologie dogmatică prea puțin conformă întemeierilor invocați. „Filosofia muncii”, „omul prometeic” și „idealul clasic” îi puteau totuși mijloci integrarea în orizontul socialist, cu condiția ca acesta să accepte promovarea valorilor culturale din trecut și să-l admită drept promotor al lor pe unul dornic să salvgardeze continuități spirituale. Așa au ajuns adversitățile la „armistițiu”, cam de

pe la mijlocul anilor cincizeci și mai ales la începutul deceniului următor, într-un context mai permeabil față de marile opere din istoria universală și națională.

Cu Noica a fost altfel. Episodul prolegionar din 1938-1940 fusese și nu fusese doar o întîmplare nefericită. Noica nu agrease democrația, liberalismul, civilizația de tip occidental, investise nădejdi în alte căi de însănătoșire a națiunii. Apoi s-a retras în „ahoretia” lui orgolios asumată, în beneficiul creației singulare, în singurătate. N-a mai abandonat acest program. Transferurile operate, oricît de categorice, nu și-au renegat toate premisele, ci au mutat parte din ele în culele profunde ale operei, de unde abia cercetătorul scrupulos va reuși să le scoată la iveală. În orice caz, momentul național și-a păstrat dominanța, ca „românească” simțire, gîndire, rostire. Iar cînd naționalismul avea să se accentueze în politica oficială a țării, și-a putut continua lucrul și lucrarea în spirit propriu, în discordie și nu integral discordant cu așteptările oficiale. A trage de aici concluzia „ceaușismului” său e o exagerare nepermisă în simplitatea și cu simplificările ei. Îi invit pe promotorii acestei teze să probeze „prezumția de vinovăție” prin *texte*. Unde și cît? Pînă la dezvăluirea lor, rămînem cu parțiala, crispată și suspicioasă acceptare, de către forurile oficiale din acea vreme, a unor cărți nicicum scrise în favoarea lor, ci doar conținînd (și) motive-laitmotive care, cum s-ar spune, abia la infinit s-ar fi putut întîlni cu o propagandă jalnică în hipertrofieri și în resentimente primitive. Una este să te manifesti de partea cuiva, cu totul altceva ca el să te manipuleze aparent în folosul lui. Secolul abundă în asemenea tentative de expropriere partizană, uneori tacit acceptate de dragul prezenței autentice în cultură. Mai puțin idilism în marile comemorări!

Rămîne o problemă mai gingașă, de neocolit la Vianu, Noica și mulți alții. O formulez tăios: ar fi fost în beneficiul culturii și al beneficiarilor ei prezenți și viitori ca intransigența să fie totdeauna ascuțită pînă la emigrare, pînă la detenție? Stima față de disidenți și pentru actele lor extreme sau cu urmări fatale nu exclude recunoașterea *multitudinii* formelor prin care un om, inclusiv unul de cultură, se putea face folositor. Dacă Vianu n-ar fi continuat să lucreze, cum ar fi format succesive generații și cine i-ar fi publicat operele, fără ca asta să le fi diminuat setea de libertate? Dacă Noica n-ar fi scris alte și alte cărți, care „păltinișeni” ar fi acum în situația de a le tipări, nu o dată crispați de neașteptatele interpretări la care sînt ele supuse? Iar dacă Vianu, Noica și alții n-ar fi perseverat în a fi învățători, cum le-am continua treaba noi, comentatori și urmași, fiecare în felul propriu, cu cert profit intelectual, chiar dacă trecînd prin alte furci caudine? De ce ar fi numai istoria vicleană, nu și destinul celor care o parcurg și o suportă?

Mă număr printre cei care nu s-au gîndit la expatriere și nici n-au fost disidenți, în sine lucruri încă irelevante. Am suportat avatarurile și teroarele întregului secol greu, tot mai greu, foarte greu. (Nici acum nu excelez în confort sufletesc.) A trebuit să supraviețuiesc și să fac cite ceva într-un folosul studenților și cititorilor. Pînă acum cițiva ani majoritatea confrăților a recunoscut utilitatea încăpătînării mele. Asist de o vreme la rapide, grăbite și pedestre schimbări la față. Nu strică în astfel de împrejurări un dram de consecvență, fie și hulită de unii sau alții.

Personal, la cîrturari am situat mereu opera mai presus de biografie. Nici aceasta nu are pentru ce fi nesocotită, dar judecăților tranșante – ca de judecător – le prefer cumpănirea: din ce motive, în ce fel, pînă unde au făcut concesii, au acceptat oportunități sau oportunitate? Spun deseori tinerilor: poate fi un noroc să vă fi născut mai tîrziu (rămîne de văzut), dar nu încă un merit. Vorba știută: om muri și om vedea! În orice caz, Noica și Vianu au murit, iar meritele lor covîrșitoare se văd. Nu voi osteni în a le reaminti, ca și la alți iluștri oameni de carte, autori de cărți mari sau pe care eu le socotesc importante, inexpugnabile din cetatea literelor și ideilor. Pînă la urmă, scrierile lor transcend eventualele poziții opuse din viață. Cînd vom transcende oare și noi adversitățile contemporane?!

1 decembrie 1997

Anca Manolescu: În contribuția dvs. din *Le Millénaire du Mont Athos* („Réflexions sur les rythmes et la fonction de la tradition athonite“, Chevetogne, 1965) vorbești despre o ambiguitate care a însoțit destinul Muntelui încă de la fondarea sa instituționalizată, sub protecția Imperiului bizantin.

André Scrima: Există, într-adevăr, un contrast adesea menționat între vocația primă, esențială, autentică – de asceză și contemplație – a Athosului și modificările, deturnările monahismului în beneficiul unui proiect religios, bineînțeles, dar și politic și social bizantin. Putem încerca să înțelegem situația – în ea însăși tristă – care adumbrește oarecum, din timp în timp, întreg Sf. Munte cu un val de melancolie, deja pomenit. Avem de a face cu un soi de *recurență ciclică* pe care alte tradiții și forme spirituale – printr-un fel de lege a tensiunii între imanentă și transcendență – o cunosc de asemenea.

„Garda spirituală“

În 963 este înființată marea Lavră, marele cenobium al cărui fondator și prim stareț a fost Atanasie Athonitul: pe un teritoriu deja descoperit și populat cu sihaștri absoluți care, într-un anume fel, pregăteau acest spațiu ca pe un ultim refugiu, ca pe un creuzet sau, mai precis, ca pe un *athanor* (cu un termen ce îi desemnează realitatea simbolică) al tradiției spirituale răsăritene; ea se revărsa deja spre Athos din celelalte vaste regiuni ale Imperiului bizantin, el însuși pe cale de destrămare. Nichifor Focas, împăratul co-fondator am putea spune, unul dintre ultimii mari strategii ai Bizanțului, nu oferea doar protecția distanțată a unui filantrop, a unui om de stat interesat, ci și a unui actor al istoriei bizantine din acel moment, în întregul ei. El însuși om de viață ascetică, Focas a considerat funcția Athosului cu o seriozitate și cu un „realism“ imperial: acesta trebuia să aibă, din unghiul lui de vedere, rolul unei „gărzi spirituale“ (*pneumatikê frouâ*) a Imperiului.

Bizanțul se găsea brusc aruncat, în acea vreme, în spasmele unei istorii turbionare, criză pe care nu o mai cunoscuse. De la invazia avarilor și de la acel faimos episod al icoanei miraculoase a Maicii Domnului, plimbată pe zidurile cetății de către patriarhul Serghe – episod din care decurge tradiția imnului Acatist –, Imperiul se credea sustras fracturilor și traumei istoriei grație unei protecții spirituale înțeleasă „realist“, poate excesiv de realist chiar, pentru că era coborâtă la nivelul unei fenomenalități imanente. În momentul în care credința este astfel instrumentată, incontestabila prezență a Duhului, a ordinii transcendent, „imprevizibile“ este inevitabil devalorizată, deviată. Or, în acel sfârșit al primului mileniu când, brusc, istoria în „erupție“ se apropie și amenință din lăuntru Bizanțul, împăratul va considera Athosul ca împlinind funcțiunea unei gărzi spirituale, angajată într-un anume fel alături de gărzile profesionale ale ordinului militar; Athosul e anexat unei funcțiuni de apărare în invizibil; devine, am zice, aproape un fel de partener al apărării și strategiei de ansamblu a Imperiului. Și, ca orice gardă – o spunem „șarjind“ – monahismul athonit trebuia întreținut – în viziunea puterii imperiale și, deci și a societății civile din epocă –, trebuia recompensat. Cu un cuvânt și mai sever, „solda“ lui va fi constituită din donații, privilegii, prodigalități uluitoare, prost plasate, nocive: păduri, vămi, mori, ctitorii antrenând o profuziune de materii prețioase. Începând din veacurile XI-XII, pe cînd declinul Imperiului se accelera, mănăstirile athonite au fost amenințate să se înăbușe sub bogățiile și privilegiile materiale care făceau să pălească și să se piardă simțul ascetic. E o criză consemnată nu atât la nivelul unor informații istorice cât la nivelul legendarului ce ne livrează un soi de paradigme ale recurenței ciclice amintite. S-a păstrat, de pildă, memoria unui act exemplar legat de mănăstirea Dochiariu care, în acele veacuri XI-XII, oferea imaginea unei co-

André SCRIMA

Despre Munte

– continuare din numărul trecut –

munități complet falsificate în vocația și modul ei concret de a exista. Nu era nici primul și nici, din păcate, ultimul caz: *Les Contes drôlatiques* ale lui Balzac sau „frère Jean des Entomeures“ al lui Rabelais ne dovedesc în ce măsură Occidentul ar putea contribui și el la acest imaginar. În afara starețului și a citorva încă – ce rezistau și păstrau distanțele în durere –, călugării de la Dochiariu duceau o viață de huzur urit. Așa încît, „după rugăciuni, îndelungi suspine și meditații“ – conform unei formulări clasice – starețul ia hotărîrea unui act total, ultim, drept răspuns la starea de demisie în care se găseau frații lui: într-o noapte, cînd ceilalți erau cuprinși de un somn greu, explicabil în condițiile respectivelor, el pune foc în mai multe puncte ca să asigure mistuirea mănăstirii, cu tezaure, depozite, provizii. Călugării se găsesc astfel readuși la *locul începutului monastic* și, exhortați de conducătorul lor încă viu în conștiință, reîncep să lucreze, să reînvețe asceza, sobrietatea, alternanța muncii cu rugăciunea, să reclădească nu numai zidurile ci și pe ei înșiși în cuprinsul formelor tradiționale.

Oamenii înălțimilor

A urmat pentru Athos un scurt moment de reînviere duhovnicească. Însă în sec. XIII se atinge iarăși o stare de profundă decadență, moment din care ne-a rămas figura cvasi-apocaliptică a lui Maxim Capsocalivitul; figură paradigmatică a unei Apocalipse trăite din lăuntru istoriei, nu la capătul ei; figura unui sihastru ce ia un soi de alură modernă supra-realistă. Omonim al marelui Maxim Mărturisitorul, viața lui e narată de *Sinaxare* și *Viețile Sfinților*, în cuprinsul zilei de 13 ianuarie. Or, Capsocalivitul e un cognomen care înseamnă „arzătorul de colibe“. El proclamă neconținut un fel de parabolă vie, în act nu în cuvinte: se așeza citva timp în preajma unei comunități, era acceptat de ea, își construia o colibă și, după o vreme, îi dădea foc pentru a pleca mai departe și a repeta gestul. Refuza, denunța în felul acesta sedentaritatea, confortul, înrădăcinarea. În fapt sedentaritatea exprimă obsesia securității, obținută printr-o definitivă înrădăcinare și renunțarea la nomadismul spiritual. Vorbim, bineînțeles de monahi. Maxim și-a cîștigat foarte repede reputația unui „nebu“, a unui „excentric“. Sint lucruri foarte puțin studiate și e păcat; păcat dintr-un punct de vedere noetic, al sensului intelectual pe care asemenea figuri, acte și epoci îl prezintă: ele sînt de o imensă, vastă semnificație în istoria ideilor... Pentru că, în același moment, de la celălalt capăt al Imperiului aflat în pierzare, o foarte mare figură – Grigorie Sinaitul, el însuși un solitar care înțelegea prețul și semnificația trăirii isihaste ca axă a tradiției spirituale răsăritene – întreprinde călătoria spre

Athos. Ce transfer revelator de la Sinai la Athos, ca și cum – tăcut – în persoana acestui pelerin al Duhului, munții își treceau de la unul la celălalt taina pentru a fi dusă mai departe... Or, cînd ajunge la Athos, Grigorie găsește restrîștea despre care vorbeam. Trăiește și el, tăcut, drama locului, pînă ce dă de acest Capsocaliv și se recunosc! Este un extraordinar episod, narat în *Sinaxare*, pe care nu l-am mai citit din vremea noviciatului meu monastic, dar la care mă gîndesc adesea. Îmi amintesc de întrebarea lui Grigore: „cum, avva, ai rămas singur?“. „Dumnezeu știe cîți mai sînt, însă eu nu mai cunosc pe nimeni.“ E o conversație între doi oameni ai înălțimilor ascunse, inaccesibile. De aici reîncepe refecundarea spirituală a Athosului; prin tradiția venită din Sinai.

Căderea Bizanțului a îndepărtat pentru o vreme pericolul confuziei de planuri; însă curînd, țării Serbiei și apoi principii români vor oferi Athosului, începînd cu sec. XIV-XV, prezența unor noi protectori; cei din urmă cu mai multă discreție, dar cu nu mai puțină prodigalitate.

Trecerea în invizibil

Am putea spune că, de aici înainte, Athosul trece în invizibil. Să ne înțelegem: ceea ce trece astfel *dincolo* este sfințenia lui, sfințenia lui de taină. E poate o expresie intrucitivă bizară, totuși riguroasă și realistă. O expresie pe care am putea-o urmări pe mai multe paliere de sens. Athosul vizibil – cu marile sale cenobii, cu ceremoniile somptuoase, cu venerația amplu regizată, cu tot ceea ce riscă să devină *rutină* – e un fel de suport, de soclu la care nu trebuie să te oprești. Am avut conștiința acestui prag ce trebuie depășit în primul meu voiaj, pe cînd urcam spre Simonos Petra. Deși pregătit prin lecturi și imagini, am resimțit totuși un soi de vertij extra-temporal. Între marea tumultuoasă, imediat prezentă în abis, și abruptul zenital al muntelui, mi-a apărut deodată o mănăstire... „tibetană“. Nu mă apropiasem încă de Tibet, eram de abia în drum spre India, însă m-a izbit asemănarea cu Potala, Sera, Drepung, Tashilumpo: edificii între cer și pămînt, de o uimitoare autonomie „ființială“. În ambele cazuri, avem de a face cu o formațiune cristalizată în viziunea interioară devenită apoi formă exterioară în condiții analoge – nu identice, pentru că identitatea exterioară e imposibilă între tradiții diferite. Privind Simonos Petra, îmi spuneam: sînt aici semnele invizibilului, deschideri între invizibil și vizibil; aproape un peisaj himalayan de vîrf, un peisaj literalmente *supra-realist*.

Aș spune, în al doilea rînd, că invizibilul este exact ceea ce menține și perpetuează spiritul Athosului ca *spirit creator*. Nu conservator, nu rutinier, nu precaut și

retractil, ci aventuros, deschizînd – peste potecile muntelui și înălțimile lui – căi lăuntrice noi. Utilizînd termenii consacrați, Athosul a trecut în invizibil prin contemplație, prin rugăciune, prin acel „război nevăzut“ care asumă cosmic – fără emfază sau prezumție – ciclul nostru actual. Mulțumim iarăși d-lui Paléologue și pentru că citează pe V. Hugo, marele bărbos al romantismului nostru unanim, care amintea de cei ce se roagă pentru toți cei ce n-au știut să se roage sau nu s-au rugat niciodată: la Athos, lucrul e adevărat și aproape uzual.

În sfîrșit, am putea evoca pe acei sihaștri absoluți fără să insistăm prea mult fiindcă ei ar putea fi percepuți sub specia fabulosului. Într-un mod curent, imediat comprehensibil, invizibilul ar fi reprezentat de tagma sihaștrilor. Am văzut eu însumi, de la distanță, excavații în munte unde intră urmașul celui ce a trecut din viața aceasta. Comunicarea (piine de la cei de jos și lucrul mîinilor trimis „de sus“) se face printr-un coș care urcă și coboară la o barcă de la țarm. Cînd coșul nu mai coboară, începe ascensiunea foarte dificilă prin dosul stîncii pentru ca să fie găsită urma trupestă a celui trecut în altă lume, căruia altul îi preia sălașul. Aici nu se mai aplică statisticile; intrăm în calitativul pur, total. Cît de numeroase mai sînt asemenea filiații, cît vor mai fi încă perpetuate, nu știm. Cert este că ele există: și putem spera că vor rămîne pînă la capăt. Cu acest „pînă la capăt“ se articulează una din cele mai tenace, mai persistente tradiții ale Athosului. O tradiție simbolică foarte veche ce poate fi regăsită și în India, în Islam ori în mediul ebraic: aceea a sfinților sau a dreptilor nevăzuți, neștiuți. La Athos se păstrează tradiția celor șapte sihaștri neștiuți, situați „pe Munte“. În veacul VI, Varsanufie spunea că dacă lumea persistă și Dumnezeu o mai îngăduie este grație unor asemenea figuri care se roagă pentru ea: „pămîntul numără trei oameni desăvîrșiți înaintea lui Dumnezeu, care au întrecut măsura omenească și au primit puterea de a lega și deslega: Ioan la Roma, Ilie la Corint și un altul în eparhia Ierusalimului“, unde trăia Varsanufie însuși. Se gîndea la el, ceea ce este extraordinar ca expresie a eliberării de sine, ca asumare a unei funcțiuni de susținere a duratei lîmii. Aceasta ar fi suprema, cvasifabuloasă, mai bine zis simbolică expresie a nevăzutului al cărui topos, soclu este Athosul ca atare.

Acestea fiind spuse, Athosul se confruntă de la începutul secolului, dar mai ales de cîțiva ani încoace, cu mult temută, mult hulită „modernitate“. Căreia i se opune într-un fel comprehensibil, dar nu întotdeauna cel mai potrivit (pentru că înfruntările sînt prea frontale, prea lipsite de subtilitate și dau impresia unei opoziții, a unei neacceptări de tip preponderent material). Nu e mai puțin adevărat că Grecia s-a modernizat, în mare parte de la începutul secolului, într-un mod laic militant, anti-tradițional, anti-regalist, republican și, prin urmare, anti-clerical (ceea ce nu e lipsit de motivație): de pe această poziție, încearcă să recupereze Muntele ca pe un teritoriu privit preponderent „cultural“.

Athosul persistă însă și să sperăm că va străbate prin recurențele ciclice de piscuri și abisuri, de decăderi și reînfloriri. Prin acest nevăzut mai ales, el a reușit să primească și să trimită emisari care au reînviat tradiția în momentele de „încheietură“ ale ciclurilor istorice. (Să ne gîndim doar la Paisie Velicovsky și la urmașii săi.) Sigur că modul „subtil“ în care se accentuează entropia timpului nostru va pune Athosului probleme noi, de cu totul altă natură decît cele de pînă acum zece ani chiar: problema recrutării, a autenticității vocației și „conștiinței“ monastice care să treacă dincolo de pietățile etnonaționaliste (ce susecită chiar și acolo tensiuni) înspre o reaprinde a „mîntii“...

Însă Athosul persistă; cartea d-lui Paléologue ne-o reamintește cu talent, înțelegere, claritate.

A consemnat

Anca MANOLESCU

Album

© C. Bumbui

Bazar

Confidențiale

Cotidianul Național din 30 noiembrie a.c., la rubrica intitulată „Confidențial”, ne oferă o poveste de dragoste dezvăluită, evident, confidențial: este vorba despre faimoasa (?) cântăreață de muzică ușoară Otilia Romea și Mihai Gheorghe, directorul magazinului Muzica. Este interesant de urmărit modul în care acest love-story de show-business se arată cititorilor. Autoarea notiței, Amorena Minculescu, precizează, încă din start, că varianta ei este cea confirmată, a „sursei”. Întregul articol este o declarație a Otiliei Romea, „incriminată”. Aparent, povestea este dezvăluită obiectiv, și nu însăși pe baza unor zvonuri și birfe, așa cum se întâmplă în majoritatea revistelor mondene. Obiectivitatea este aparentă, pentru că numai una dintre „surse” își dezvăluie versiunea (varianta „Mihai Gheorghe” încă nu ne e cunoscută).

Narațiunea Otiliei Romea este auto-contradictorie, evoluind pe tactica „una caldă, una rece”. „Prima mea întâlnire cu Mihai s-a produs la o lansare muzicală, spre sfârșitul lui octombrie 1993. Nu cred că a fost dragoste la prima vedere, deși el m-a vizitat chiar după acea lansare, seara, la barul unde cântam pe-atunci. Pe scurt, s-a îndrăgostit de mine și eu de el.” Dragostea vede-te și a omului de afaceri îmbină, pragmatic, personalul cu profesionalul: „A început să mă urmeze în turnee și s-a oferit să-mi devină manager, printr-un contract de un an. În 1994 mi-a apărut primul disc, dar și primele birfe.” Pe măsură ce dezvăluirea înaintea, Otilia își clarifică sentimentele: „Da, ne iubim, ne-am făcut cadouri reciproc și avem nenumărate certuri, ca între îndrăgostiți, pe care Mihai le «repară» întotdeauna.” Iubirea se leagă, evident, de cadouri. De la iubire nu e decât un pas până la căsnicie, însă: „(...) întotdeauna diferența de vîrstă a zădărnicit planurile. În plus, Mihai este de părere că o căsnicie poate strica farmecul unei povești de dragoste.”

Relația celor doi este supusă tuturor șabloanelor romantice: „în întâlnirile noastre, mie îmi face mare plăcere să-i pregătesc cina cu romantica lumînare”. Mihai nu are, însă, gusturi atât de romantice: lui îi place grătarul, în timp ce Otiliei – fructele de mare și mâncărurile chinezești.

Exoticul gastronomic aduce după sine exoticul locurilor: „Adevărul e că ne simțim cel mai bine în scurtele vacanțe petrecute în străinătate.” Și, din păcate și pe cel filosofic: „Și, ca să-l citez pe cel care m-a ajutat atât de mult în viață, trebuie să spun că orice poveste de iubire are și un sfârșit. Amindoi conștientizăm acest lucru, dar trăim clipa și, deocamdată, alungăm cu încăpăținare orice gând de acest fel.”

Astfel se încheie, în cheie înțeleaptă, naționala poveste a Otiliei și a lui Mihai, bine potrivită pe tiparul, foarte la modă, al serialelor sud-americane cu omul de afaceri între două vîrste și tînăra sexy...

Iaromira POPOVICI

„Für Elise”
și omul celular

Post-revoluția acelei prost-revoluții a început cu „Für Elise” și menuetul lui Boccherini. Cel puțin pentru mine, om care a avut norocul să trăiască două revoluții bătute cap în cap: cea socialistă și cea antisocialistă, din amindouă extrăgînd nu o concluzie („la bêtise c'est de conclure”, susținea notre oncle Gustave), ci ideea, deloc contrarevoluționară, a extinderii termenului; rămîn la părerea că, la fel de autentice dar mai puțin contestabile, am trăit revoluția Beatles-ilor și a blugilor; fără ele – s-o lăsăm pe aceea de mîine, aceea va fi oximoronică sau nu va fi deloc... – lumea de azi n-ar putea fi înțeleasă de nici o minte ce se vrea, conform clișeului, rece. Revenind:

revoluția prin „Für Elise” și Boccherini a fost aproape simultană cu șocul rapid și violent prin care am descoperit că anticomunismul nu rezolvă problema democrației pe care „stînga” vroia s-o mențină „populară”; ea nu a atenuat acel șoc, ci mi l-a făcut mai suportabil; nu discut cit de plăcută s-a dovedit, fiindcă oamenii s-au dezobișnuit cu totul de a mai lua în socoteală plăcerea. Pe scurt: cam de pe la începutul anului 1991, chemînd la telefon instituții, redacții, prieteni rămași în vigoare sau foste-femei-iubite, cîteva clipe, pînă mi se făcea legătura, auzeam din ce în ce mai des una din aceste melodii. Cu deosebire „Für Elise” mă amețea, mă vrăjea, mă topea sau, cum sună două versuri din Gherasim Luca, „mă paradoxă, mă paralaxă” („tu me paradoxă, tu me paralaxă”). Banalitatea aceea beethoveniană a fost – din primii mei ani de viață pe pămînt și va rămîne pînă în lutul cel mai rece ca mîntea – imnul nevinovăției pierdute din clipa apăsării pe o clapă de pian. Nu ascund – mi se poate urla oricît că-s apolitic, ipocrit echidistant, nu sînt, sînt cit mai distant de politică, spre diferență de ea, care se interesează zilnic de mine – nu mă feresc să încredințez tiparului că, de ani și ani de zile, încordarea mea multilateral dezvoltată se concentrează în plăcerea cu care ascult, nesmintit, „Für Elise” și Boccherini, așteptînd legătura. Pe cit nu pot suferi robotul-repondeur căruia îi recunosc importanța (și ea revoluționară), pe atît mă simt de bucurios, înfruntînd crizele și inflația, constatînd persistența și intensificarea acestor două melodii pe circuitele noastre; vîd și aud în ele chipul uman al unei revoluții tehnice, cu adevărat ultima soluție la involuția socială.

Ea continuă, intrînd într-o nouă etapă (expresie de neuitat!), prin extraordinara extindere (de ce nu „ofensivă”?) a telefoanelor celulare care, după ochiul și auzul meu, constituie cea mai convingătoare, cea mai palpabilă imagine a Reformei. Revoluția celularului – de un succes uluitor într-o țară sărăcită, dar de o inepuizabilă bogăție a vorbei – e expresia sintetică a libertăților de expresie, de mișcare și a unei dinamici în comunicare ce ne va modifica mai repede decît abstractele reforme morale, imposibile de altfel în absența unei modernizări a tehnicii, a uneltor dintotdeauna apolitice. Fără să găsec patetismul lui Whitman în fața mașinii cu aburi, vulnerabil la acuza că fac publicitate gratuită unui obiect (pe care însă nu-l pot cumpăra fiindcă „nu-mi pot permite”) – mă întreb cum se poate să nu se observe (uite că se poate!) că celularul este prima restructurare tehnică a celei noastre nervoase; el produce deja în serie în „oameni noi” (e cazul să terminăm cu prostiile!), ci oameni celulari la toate nivelele vieții: la poliție sau la pedicură, la parlament și pe scările unei biserici, la casele de schimb, în restaurante pricăjite și Dacii de doi bani, în piață, la zarzavagii, în sate, pe cîmp și în căruță, ba chiar la intrarea în w.c.-uri publice. Omul celular produce deja imagini comice – e semnul indiscutabil al apariției sale într-un tiraj de serie, precum și al eficienței reclamelor sale care invadează – într-o veselie a inspirației! – pagini întregi ale principalelor noastre ziare; prefer oricînd chipul plăcut al lui Ioan Gyury Pascu îndemnînd: „go! cumpărați un telemobil!” sau clipul său naiv cu „Maria!” și pietricelele în geam, nesăratelor poliloghii despre maniere, înainte și după, ajunsă și ea „o cauză a întregului popor”. Dar dacă, vorbind cu aceeași veselie, celularul e mai demn și mai aproape de această sacră sintagmă?

Pun această întrebare în timp ce, în jurul meu: telefoanele propriu-zise, „clasice”, merg tot mai prost, impozitele și evaziunea fiscală cresc, carnea s-a scumpit îngrozitor, toate hotelurile de pe Valea Prahovei afișează complet pentru revelion,

posesorii de computere sînt în panică din cauza unui virus a cărui parolă e „la mulți ani!”, iar lingă mine, pe Boteanu, o femeie plină de viață strigă în celularul ei: „alo, Fane, tot la Larnaka ești?”

Radu COSAȘU

retro CINEMA scop

Viața ca în filme

Andrei Lăzărescu (avocat, om de afaceri și deputat) este implicat într-un accident care ia viața unui tînăr și-l schilodește pe altul. El devine „Omul zilei” – „lucrat” din toate părțile, amenințat, șantajat, prins în menhina aceluiași mecanism ca și Alberta Costineanu (eroina Stării de fapt)... Spre deosebire de ea însă, Lăzărescu e un tip dur, un cinic; el cunoaște „mecanismul”, știe să pareze loviturile, lovește la rîndul său. Versat în jocul puterii, Lăzărescu refuză, pînă la capăt, poziția de pion. Pînă în final...

Omul zilei este pasionant pentru că vorbește despre actualitate. Regizat de Dan Pița pe un scenariu scris de dramaturgul-parlamentar Radu F. Alexandru, el este chiar – alături de Stare de fapt al lui Stere Gulea – cel mai incitant thriller politic românesc de după '89. Dacă ținem cont de puținătatea peliculelor de acest gen, constatarea nu are nimic euforic. Și din același motiv, nu cred că e cazul să dăm cu piatra. Omul zilei înseamnă și marea revenire a lui George Mihăiță într-un rol forte (acela de „locotenent” al lui Lăzărescu), și aceea a lui Vladimir Găitan într-o foarte bună creație de plan doi, și revelația unei Alina Chivulescu care o eclipsează, aici, pe Maia Morgenstern! După mai multe tatonări baroce, regia lui Dan Pița își asumă în Omul zilei o lipsă de ostentație care servește bine mesajul filmului (tocmai de aceea, cele cîteva încercări de „stilizare” – urmărirea în jurul unei mese de bar între amanta lui Lăzărescu și dușmanul acestuia, sau „rocada scaunelor” din biroul procuorarei – sînt destul de neinspirate...). Stilul „alb” era, firește, cel mai potrivit subiectului. Un subiect fără profunzimi nimicitoare (povestea, mai curînd sordidă, e dintre cele care fac pagina întâi a ziarelor de scandal), cu o neo-nomenclatură ce trăiește – „aseptic” – într-o Românie occidentalizată (aceea a Sofitelului și a aerului condiționat) și cu lupte politico-mafiote care imită filmele pe aceeași temă. (Dar nu spune chiar un personaj că toată lumea vede filme cu gangsteri și se inspiră din ele!) Realitatea românească este această ficțiune de mina a doua pe care o descrie Omul zilei; pînă cînd realitatea va fi destul de inteligentă să se reinventeze, avem filmele care imită realitatea copiată din filme...

Alex. Leo ȘERBAN

Celelalte filme: Microcosmos – microcapodoperă; ea reinventează însuși conceptul de „film de ficțiune”... De văzut neapărat! Iubitul meu se însoară – pentru Rupert Everett, care joacă aici un personaj ce pare să „răzbune” undestatement-ul din comediile sofisticate ale unor Cukor sau Lubitsch; pentru P. J. Hogan (regizor australian, autorul lui Muriel's Wedding); și, de ce nu, pentru Julia Roberts (aici, „pretty wicked woman”) Pacientul englez – lung și umed; totuși, pentru Juliette Binoche, Kristin Scott Thomas și Ralph Fiennes. Teoria conspirației – pentru genericul de-nceput (în rest, cunoaștem și noi conspirații, destule!) Pacificatorul – stați acasă.

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

În librării

două cărți-document

Actor în procesul Pătrășcanu
Prima versiune a memoriilor
lui BELU ZILBERmanuscris confiscat în 1970 de
Securitate și restituit de către SRI
în septembrie 1997

STELIAN TĂNASE

Anatomia mistificării

colaj comentat de documente, fragmente
memorialistice și interviuri în
jurul procesului Noica-PillatA apărut de asemenea
Filocalia/6

Scrisoare deschisă — către Alexandru Paleologu —

Bogata și prețioasă arhivă ce constituie corespondența manuscrisă, adunată de-a lungul veacurilor, e pe cale de a-și limita dimensiunile.

Cine mai scrie azi scrisori?

Azi se dialoghează prin fax, se comunică prin internet și mai cu seamă se telefonează. Zi și noapte, de la birou, de acasă, din pat, din tren, mașină sau avion, de pe vapor, din restaurant, de pe stradă... De oriunde, de peste tot se telefonează.

Și dacă totuși e vorba de o scrisoare, moda de azi o cere deschisă. Ea parvine destinatarului prin presă și astfel tutor cititorilor ziarului care o publică.

În capcana asta am căzut și eu. Pișcat de orgoliu, am socotit că cele ce am de comunicat binecunoscutului filosof și eseist, senatorul Alexandru Paleologu, merită să facă obiectul unei scrisori deschise și în acest scop m-am adresat *Dilemei*, al cărei sporadic dar vechi colaborator sint.

Iată-o:

Dragă Alecule,

Știi ce e liniștea?

Pentru mine liniștea e Sinaia, e casa Pircălab. Cu ferestre închise, e liniște. Cu ele deschise, e tot liniște. De atîta liniște te liniștești și tu, „biet om trudit”. Și astfel, în liniștea de care m-am lăsat cuprins, am realizat că nu ți-am mulțumit cum se cuvine pentru „Cuvîntul însoțitor” cu care, atît de frumos și de măgulitor pentru mine, ai prefațat *Răzletele mele gânduri*.

Onoare și demnitate, iată două valori ce ne sînt depotrivă dragi și care se află la loc de cinste în prezentarea dumitale. Onoarea fiind, pînă la generația noastră, strîns legată de duel, am avut sentimentul că folosești cuvintele cu care înconjuți această splendidă noțiune cu eleganța și nonșalanța unui spadassin. Mi-a stărui în urechi zăngănitul floretelor încrucișate. Deci: În gardă!

Cît privește demnitatea, ce greu este să ți-o păstrezi în toate încercările la care te supune viața. Dacă pînă acum, dragă Alecule, m-am descurcat cît de cît, îmi este teamă de

final. Îți mărturisesc că pe măsură ce se adună anii cei de pe urmă, trăiesc cu obsesia lui „cum va fi ultimul meu ceas?” Îl voi putea încheia, oare, cu demnitate? Va fi lingă mine „înger, îngerășul meu”, acela care m-a luat de mînă în 1911 și m-a purtat pe lungul meu drum? Va fi el oare lingă mine? Și de ce n-ar fi?

Dar toate astea seamănă mai mult a mărturisiri decît a mulțumiri. Iartă-mă, dar acesta e climatul pe care dumneata mi l-ai creat. Aș zice că, în context, cuvintele ce folosesc aici ți aparțin mai mult dumitale decît mie.

Mai vorbim, dragă Alecule, predilect despre elite, despre tradiție, noțiuni pe care mi le-aș dori mereu prezente în cotidianul nostru. Sînt prea multe de spus. Ele nu pot să încapă într-o scrisoare. Asta cu atît mai mult cu cît liniștea pe care mi-am găsit-o aici s-a tulburat.

Zilele acestea s-a întimplat un lucru care m-a neliniștit și m-a determinat să fac din rîndurile adresate prietenului meu, domnul Alexandru Paleologu, o scrisoare deschisă.

Iată faptul: în octombrie a.c., procurorul general al Republicii a declarat recurs în anularea unor hotărîri pronunțate de instanțele populare create după 23 august 1944 de Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției de atunci. Prin aceste hotărîri au fost condamnați la moarte, la muncă silnică pe viață sau la temniță grea opt personalități din guvernul Antonescu. Trebuie amintit că de fapt aceste tribunale populare n-au judecat, ci doar au consimțat pedepsele ce le-au fost dictate de puterea politică. Pentru ce au fost condamnați cei opt? Pentru înaltă trădare, pentru atitudine dușmănoasă față de URSS și alte asemenea. S-a apreciat că aceste condamnări apasă ca un oprobiu asupra osemintelor, asupra sufletelor, asupra memoriei celor condamnați și morți ca și asupra descendenților acestora.

Nu știu cum au reacționat cei morți văzîndu-se tulburați din veșnica lor odihnă. Executați ca venetici, cuibăriți prin diferite unghere subpămîntene, cu conștiința împăcată se odihneau. Își doreau ei oare o reabilitare? Asta e o întrebare la care noi, pămîntenii, cu măsurile noastre de cuprindere și de înțelegere, nu vom ști niciodată să răspundem. Fapt e că mare parte dintre noi am socotit că pentru memoria celor condamnați reabilitarea e necesară.

Iată însă că de la Înalta Poartă Yankee au intervenit doi congresmeni care s-au adresat Președintelui nostru, rugîndu-l

să intervină pentru blocarea recursului în anulare.

Ce a urmat?

Două zile mai tîrziu, procurorul general a reexaminat dosarul și a menținut recursul doar pentru unul din cei opt, retrăgîndu-l pentru ceilalți șapte.

Ce au făcut morții răscoliiți de noi din lăcașurile lor? Iarăși nu știm. Ce a făcut guvernul? S-a supus.

Ce am făcut eu? M-am tulburat, m-am nedumerit și am intrat în sfînta minăstire din Sinaia, unde mă aflam. Am cumpărat cîteva lumînări, multe lumînări, toate lumînările și le-am aprins. Ruga mea înlăcrimată am înălțat-o, așa fiind, în fața unui rug înflăcărât: „Odihnește, Doamne, de data asta de-a pururea, pe robii tăi Ioan, Ion, Mircea, iarăși Ion și iarăși Mircea și Radu și Petre” — pe toți i-am cunoscut, apropiat, și prețuit. Și m-am mai rugat pentru iertarea celor care au inițiat o reabilitare frumoasă în gîndirea noastră pămînteană, dar pe care n-au avut puterea s-o ducă la bun sfîrșit.

N-au acești martiri ai neamului nevoie de reabilitarea noastră. Ei trăiesc și vor trăi de-a pururi în gîndurile noastre, ale copiilor și nepoților noștri.

M-am gîndit, dragă Alecule, că noi ar trebui să pățim ce au pățit urșii cu milenii în urmă în Munții Apuseni.

O prăvălire de stînci i-a blocat pe urși într-o grotă. Ei au trecut peste prima spaimă, dar au început să sufere de foame și atunci s-au mîncat între ei pînă ce în grotă a rămas un singur urs. Iar acesta, cel mai puternic dintre ei, a sfîrșit prin a muri de foame. Grotă a fost descoperită în timp. Avea podeaua plină de schelete. Azi e monument turistic. E Grotă Urșilor.

Vor cădea, oare, în România alte stînci? Ne vor bloca pe noi toți într-o nouă peșteră ce va fi descoperită peste alte milenii, dezvăluind speologilor de atunci o grotă a nevrednicilor?

Dragă Alecule, care pe care? Cine va rămîne ultimul, cel care să moară de foame? Și întorcîndu-mă la începutul acestei scrisori deschise, o închei tot cu o întrebare:

Dragă Alecule,

Știi ce e liniștea? Eu plec la București s-o caut!

Iartă-mi bulibășeala.

Cu mare, mare prețuire și multă afecțiune,

Manole FILITTI

Cronica literară de tranziție

O femeie între oameni și neoameni

N-am avut multe femei de talia intelectuală a Alice Voinescu. Mă întreb chiar dacă are pereche. Nu a scris impresionant de mult, dar a gîndit cu o intensitate incomparabilă. Citindu-i *Jurnalul* care acoperă 32 de ani de viață, constai că, deși profund capabilă de afecțiune, ba chiar iradiind căldură și tandrețe, această doamnă a trăit deplin doar în Idee. Căsnicia (întreruptă tragic prin moartea soțului, în 1940) a fost poate singurul ei conformism (în care s-a aruncat cu convingere și pasiune, dar fără „vocație”), și sunt pagini în jurnal în care Alice Voinescu se dovedește conștientă că nu i-a putut oferi partenerului de viață tot ce avea dreptul să aștepte.

Dar nu despre aceasta vreau să vorbesc în cele trei scurte coloane pe care le am. Ci despre jumătatea a doua a *Jurnalului* (anii de după 1944), cea care, pe alocuri, m-a răvășit.

Am fost zgduuit, de pildă, de imensa capacitate de detașare a acestei ființe care, chinuită (inutil s-o mai spun) pe nedrept și bestial de un regim fără rușine și fără Dumnezeu, găsea tăria și discernămintul de a-i remarca și laturile care ar fi putut genera Binele: „Deși victima acestui regim actual, nu pot să fiu pătimașă și să condamn orbește tot ce se întimplă. Gospodăria colectivă ar putea fi cu adevărat o fericire pentru toată lumea, dacă s-ar realiza voluntar și cinstit din toate părțile” (21 feb. '53); „...E vădit că nivelul cultural al maselor se ridică. Cred că în 20 de ani se va resimți acest proces, ar fi grozav dacă s-ar ridica și nivelul spiritual” (16 sept. '53); „Le-a frapat obiectivitatea mea. Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a păstrat-o neatinsă, așa încît pot vedea și tot ce este bun în regimul actual. (...) Mi se zvîrle în față lipsa de libertate, sărăcia, închisorile. Le știu, dar cînd citesc din trecutul politic, înțeleg că nici el nu a fost mai liberal. (...)” (30 iun. '59). Desigur însă că, în ciuda acestor puseuri de obiectivism, Alice Voinescu nu se îmbăta cu apă rece: „Dacă i-aș crede în stare de patriotism, i-aș ierta, dar cei <comuniști; n.gp> care au pus asta la cale nu sunt liberi, sînt în soldă străină” (30 dec. '47); „...Simt intuitiv că orice «com-punere» cu comunismul de la noi, e în dauna valorilor umane” (19 feb. '48); „Comunismul prepară o cultură întemeiată pe ură” (id.); „...Am simțit o ură de moarte contra monștrilor care, cu bună știință, falsifică sufletul unui biet neam! Nu se poate să ia-șă omenie unde s-a semănat ură și minciună” (22 mart. '49). În fața barbariei, reacțiile scriitoarei sînt uneori violente: „După ce au dat jos cu tancurile statuia Regelui Carol, au distrus-o și pe aceea a lui Brătianu! Am crezut că mă lovește dambalaua cînd am văzut socul gol și sfărîmat! Abia acum am realizat cît sunt de nebuni și furioși și pînă unde merge ura stearpă și distrugătoare” (2 iul. '48). De altfel, intuiția ei politică funcționase cu precizie (și, iar, imparțialitate) de timpuriu: „Nu cred în comuniștii noștri, cum nu cred în seriozitatea «elitelor» române” (24 sept. '43); „Partidele burgheze sînt tot mai busculate, pînă cînd vor fi puse la o parte. Dacă intelectualii nu se mișcă, și ei ajung rău” (1 oct. '43); „...Mă tem că ne comunizează” (8 oct. '43); „Artistul e

încă admirat în comunism, dar cu condiția să fie în stil comunist sau cel puțin să agite patimile mulțimii. (...) Politica — și cea comunistă — tratează masa global și numai ca instrument: le dau drepturi oamenilor în loc să-i învețe să le ceară singuri” (12 dec. '44); „Oamenii simpli încep să judece și se reculeg, vād și ei că la noi nu are rost comunismul” (17 febr. '45); „Pentru ce să otrăvești sufletul unui popor prin minciună monstruoasă?” (24 nov. '46); „Se repetă exact fenomenul legionarilor, numai că aștia sînt mai puțini și nu au ecou în mase ca aceia (...) Un popor pe care vor să-l strice cu tot dinadinsul. (...) Cu un popor de treabă ca al nostru, nu pierim, măcar că ne împănază lichelele” (id.); „Stă mîntea în loc cînd află de slugărnicia care trebuie să-i dezguste pe ruși” (1 mai '50), iar nepăsarea Occidentului o dezamăgise crunt: „Despre englezi și americani ce să zic? Nu pot nimic, pentru moment. Chiar de ar putea, nu-și vor sacrifica interesul, pentru țara noastră! Nu o fac pentru Polonia, față de care au o datorie de onoare! Urită e omenirea...” (3 mart. '45); „Nu mai cred în salvarea neamului nostru, fiindcă nu prezintă interes pentru Occident” (9 nov. '49); „S-a văzut acum ce au făcut și pentru Ungaria! De cînd Franța nu mai hotărâște ea, diplomația este lipsită și de onoare și de cinstea cea mai elementară. Avea dreptate Napoleon cînd spunea de englezi că atunci cînd nu vor mai avea ce vinde, vor vinde libertatea popoarelor” (28 ian. '57).

Deși inflexibilă în demnitatea ei și în refuzul de a pactiza cu un regim cancerigen pentru societatea românească, deși necrutătoare în notațiile care-i surprindeau decepția mereu vie în fața demisiilor morale petrecute în cascadă sub ochii ei („Ce să mai spun de alde doctor Medeea Niculescu, care se vîră și acum după ce a trampat în legiune și în Ministerul Antonescu” — 1 mai '45; „Nu o cunosc pe Florica Bagdasar, dar după cîte le face, ar merita un exil de cinci pînă la zece ani în țara fericirii pe care vrea s-o imite la noi” — 7 mai '45; „M-a decepționat adînc Maria Filotti, o lipsă totală de direcție intimă...” — 7 feb. '48; „...Azi mare decepție cu Al. Rosetti... prudența de a nu scoate nici o vorbă, de a mă certa prietenește că nu sînt cuminte” — 22 feb. '48; „...Impresia întrevederii cu Părintele Galaction. (...) Atitudinea pasivă pe care o adoptă stîrnește în mine opoziție. (...) De ce Biserica catolică și protestantă e activă? Oare această pasivitate a Bisericii noastre nu e și lășitate? (...) Sînt profund vexată în prietenia mea, în încrederea ce i-o făceam. Mă tem că și în Părintele, suplețea devine compromis” — 23 nov. '48; „Articolul lui Ion Marin Sădoveanu împotriva vechii Academii e cu atît mai lichelesc cu cît are un aer de dreptate obiectivă. Din păcate e o secătură, nici măcar eroic oportunistă. Și Claudia Millian așijderea, și cu atîtea scîrbe, moluște și tîrtoare. Pfu!” — 19 feb. '49; „...Cei care își vînd sufletul pentru bani, ca vechea lichea Lucia Sturza Bulandra. Pfu!” — 24 mart. '49; „Cum să-i cred pe ai noștri care s-au scaldat în toate apele? E posibil ca un poet ca Beniu să creadă că poezii se pot fabrica?” — 17 apr. '51), Alice Voinescu, spirit funcționalmente creator și nutrit de un

anume pragmatism renescentist, galileean, al *făptuirii* în pofida vicisitudinilor, nu-i admiră, totuși, în ultimă analiză, pe cei care se cantonează în scrișnet sau sudalmă, ci pe cei care găsesc calea de a aduce ceva nou și bun sub soarele negru al vremurilor: „Mă vait de pustia și incapacitatea celor ca mine. În loc să fi concluzat pe față cu actualitatea, care va duce la ceva — nu ce am gîndit noi, dar la ceva real, ne-am așezat prin colțuri spunînd nu, și acum robotim ca șobolanii” (29 oct. '55); „Sufăr cînd vād supunere lașă și lingărie față de cei puternici (...), dar nu sînt de partea celor încăpățînați din truție. Sînt de partea celor care-și fac datoria” (s.gp; 29 oct. '56); „Dacă făceam și eu ca alții, ca Florica Muzicescu, Cela Delavrancea, Lahovari, ca Marius, ca Rhea și Coca și Maricica, eram azi liberă, mulțumită, lucrăm pentru țară (...) Incapacitatea mea de a mă adapta, de a spune și ce nu cred, m-a pierdut și stau acum ca un cintezo, inutil oamenilor, și risc să nu servesc nici pe Dumnezeu...” (18 aug. '53). În 1948, proiectele sufletului ei energic și curat erau radicale: „Dacă mai trăiesc și voi avea și eu o vorbă de zis, la asta voi lucra: la deslichelizare (...) Scoși din presă toți nechemății, școală severă de jurnalistică și mai ales ținută morală. La fel, în învățămînt. Să se facă băcani, dar nu educatori de tineret” (7 febr. '48).

M-a interesat să urmăresc cum își vede perfectă europeană Alice Voinescu neamul, în acei ani sinistri. De la-nceput e vădită echitatea tristului blam, de la opincă la vladică: „Tanți vorbea de efortul îngrozitor al mareșalului și al lui Ică, o cred. Dar ce să facă cu un popor de nedisciplinați și cu o burghezie de pungași?” (s.gp; 22 nov. '41); „La noi, masele nu sînt revoluționare, se simte zeflemeaua și ușurimea gesturilor” (8 oct. '44); „Și noi avem rezistență (țărani), o dîrzenie, dar e mai «poporană», aș zice; e în credința smerită că lucrurile sfînte rezistă, nu e însă în conștiința de sine a poporului nostru, cum e la franțuji. Noi nu avem această conștiință de sine și nu cred că ne lipsește pentru că nu am avea un trecut mare, dar pentru că oamenii de cultură veritabili nu mai sînt purtătorii de cuvînt ai poporului, cei care bat urechile poporului sînt parveniți sau aventurieri (...) Singurul care pare azi un om, și lăminat și energic, e Ion Mihalache” (15 nov. '44); „Mă simt smerită ca româncă. Dar și noi am suferit cumplit, însă ca robii, nu îndrăznim...” (29 oct. '56).

Dar definitoriu pentru modul de a fi și de a gîndi al admirabilului om de carte și spirit care a fost Alice Voinescu (de care mă leagă, de mi se-ngăduie această confesiune, și atașamentul comun pentru cel pe care, alături de Dostoievski și Călinescu, îl socot un statornic maestru într-ale vieții: Montaigne) este citatul din Voltaire pe care-l transcrie în 16 ian. '48: „Democrația nu se poate menține decît cu o desăvîrșită moralitate”.

George PRUTEANU

*) Alice Voinescu, *Jurnal*, ediție îngrijită, evocare, tabel biobibliografic și note de Maria Ana Murnu; cu o prefață de Alexandru Paleologu, Ed. Albatros, Buc., 1997, 882 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

DE LA MARIJUANA LA PIATRA CRAIULUI

Stilul de viață al tinerilor se compune dintr-o multitudine de fațete, și refuză diagnosticile generale. Despre două asemenea fațete discutăm articolele de mai jos: cochetăria cu praful sau țigara cu arome grele a devenit o nouă marcă a life style-ului vieții de grup a liceenilor sau studenților în România; pe de altă parte, majoritatea celor înregistrați în statistici ca ajunși dependenți își injectează drogurile intravenos, optând pentru experiențele hard: în cazul lor, narcoticele ajung un mod de viață. Pe lângă cele scrise, într-o Dilemă anterioară (nr. 244), despre ei și despre felul în care le gestionează sistemul medical problemele, vă propunem o privire asupra felului în care începe să reacționeze societatea civilă la această stare de fapt, ilustrată prin două mărturii antitetice: a unui tânăr dezintoxicat și a unui foarte tânăr dealer. A doua fațetă: muzica – nu cea ascultată, ci cea cântată în grupurile de „munțari”. Fără îndoială, legătura dintre fațete este departe de a fi la fel de strânsă ca în nebunești ani '60...

Cu droguri, fără droguri

Cătălin, student la o facultate particulară, povestește: „În urmă cu un an am luat și eu ceva praf alb – un timp. Nici nu știu ce era – heroină, cocaină, una din astea. De-atunci nu mi-a mai trebuit. Mă-ntilneam cu prieteni care se drogau și mi-am zis să văd și eu cum este. La început mi-au dat ei, pe urmă îmi cumpăram eu. Dar ajunseseam să simt din ce în ce mai des nevoia să prizez și nu mă mai descurcam cu banii. Nu-mi luam «doctoria» – începeam să tremur. Prima dată când mi s-a întâmplat eram acasă. M-am speriat groaznic. Tremuram tot și nu mă puteam opri. M-am închis în baie și am așteptat să-mi treacă, să nu mă vadă ai mei. Apoi am luat doze din ce în ce mai mici și niște pastile, date de o doctoriță pe care o cunoșteam. Cîteva săptămîni tot am mai avut crize, dar am scăpat. A fost groaznic – cită durat tratamentul nu am putut să dorm, citeodată îmi curgea sînge din nas și mă apuca o dîrdială ca de friguri.”

Iată un caz fericit. „Minor”, s-ar zice, față de cel al adevăraților toxicomani, dependenți de 7-8 ani. Din păcate, semnalele de acest tip, venite din sfera socială, oferă imaginea acutizării fenomenului „drog”, în România. Dincolo de statisticile tot mai încărcate, apariția unei Asociații Naționale de Intervenție în Toxicomanii (ANIT) marchează aceeași stare de fapt.

Societatea reacționează

Sintem obișnuiți să arătăm cu degetul, acuzator, către „societatea” care nu conștientizează pericolul răspîndirii în masă a toxicomaniei sau se deculpabilizează invocînd motivele democrației, libertății – care își asociază, fatalmente, consumul de droguri. Totuși, societatea românească începe să reacționeze: în această toamnă s-a înființat ANIT, asociație prezidată de Cristian Bellu-Bengescu, medic la Spitalul Marinescu, care își propune să inițieze o campanie de informare asupra pericolului reprezentat de droguri. Dacă, deocamdată, nu se poate face prea mult pentru „drogații lui Bengescu” (așa cum sînt numiți, la spital, toxicomanii din pavilionul 6) se vor încerca acțiuni preventive. Publicul țintă: tinerii, categoria cea mai predispusă experiențelor cu narcotice. Expresia „se vor încerca” nu este gratuită dacă se ține cont de lipsa de fonduri a Ministerului Sănătății și de

Iarăși
despre toxicomani

lipsa de bunăvoință și încredere a Ministerului Educației Naționale. Fiindcă înalții funcționari din Învățămînt refuză să accepte fenomenul și, implicit, orice formă de prevenire a sa, lucru ce amintește de anii '80 și de atitudinea sistemului sanitar față de SIDA. Ceea ce ar trebui să le dea de gîndit ministeriabililor este faptul că acțiunile ANIT au primit, totuși, sprijin „la bază”, din partea liceelor Gh. Lazăr, Iulia Hasdeu, T. Vuia și a Grupului școlar M. Eliade: nu le-ar rămîne decît să-și ofere „girul”. Un ajutor mai consistent vine din exterior: pentru moment, ANIT-România funcționează datorită banilor dați de ANIT-Franța și ANIT-Portugalia. Această și pentru că este de dorit ca România, poartă de intrare a drogurilor spre țările vestice, să fie închisă. Pașii următori: filiale ANIT în orașele de graniță (Timișoara, Constanța) și în cele de unde s-au primit semnale de alarmă – Ploiești, Bacău, Oradea.

O campanie de șarm pentru „dostoievskieni”

C. Friedman este medic la Secția de Neuro-Psichiatrie a Spitalului Județean Constanța. Împreună cu doctorul Bengescu, el a urmat un curs de specializare în tratarea toxicomaniei organizat de Consiliul Europei pentru Europa de Est și este extrem de interesat de abordarea la nivel socio-comunitar a fenomenului, de latura psihologică a recuperării pacienților dependenți de droguri. Este motivul pentru care doctorul Friedman pledează pentru o „campanie de șarm”: întâlniri și discuții cu grupuri de tineri pe care le-a și organizat, la Constanța. „Un dialog nonconformist pe plajă sau într-o discotecă este, cred, mai prețios decît o tonă de fluturași pe care poți citi îndemnuri patetice la luptă și sfaturi de genul «Așa nu!»” – crede el.

Înclin să-i dau dreptate: seducția, promisiunea de evadare prin droguri au, probabil, nevoie și de o contraofensivă seducătoare, la rîndul ei. Care să atragă, nu

să constrîngă. Șansele ei? Poate avea șansa de a-i convinge pe liceeni sau pe studenți – cu toate că printre ei poți întîlni adesea opinii precum aceasta, a unei filoloage în devenire, cu carnetul plin de note mari: „O țigară marijuana – cît rău îmi poate face? Nu înseamnă mare lucru pentru mine. O să vin de la școală, o să-mi iau prînzul și o să mă gîndesc – mai întîi să fac duș sau să fumez țigara? Cu drogurile e cam aceeași chestie ca și cu fumatul sau consumul de alcool – îți mîncă sănătatea, banii, bla-bla-bla.” – mi-a spus ea, ținînd să-mi atragă atenția, pe de altă parte, că nu este dependentă. „O fac dintr-un soi de «dostoievskianism», a conchis, lansînd termenul din vîrfurile buzelor.

Drogatul, o resursă prețioasă

Există, în schimb, inși care nu se vor lăsa convingși niciodată, mă tem: lumea traficantilor începe să se organizeze, să funcționeze și să cîștige bine de pe urma drogurilor. Între această lume și asociațiile de tipul ANIT devenite eficiente va începe, în România, o veritabilă luptă pe „drogații lui Bengescu”, văzuți în lumea interlopă ca o resursă prețioasă.

Asumîndu-mi riscul antitezei, închei transcriind aici mărturia unui bucureștean descurcător, în vîrstă de 17 ani: „Noi,ăștia mai mici, ieșim la cașcaval cînd se-ntîneacă și de obicei ni-l scoatem din amanetări: are vreunul nevoie urgentă de bani – vine și îmi dă o geacă sau o pereche de blugi. De obicei are nevoie de bani pentru droguri. Ce, te miri că avem drogați în cartier? Avem, dă-i dracului de nenorociți! Apar și ei tot seara, tremurînd, că dacă nu-și iau prafurile p-ăștia îi apucă tremuriciul, și vin și pun jos lucrurile de-ale lor sau furate. Avem în cartier cinci tipuri care sînt cu distribuitu’, dar numai doi sînt de încredere și-ți dau marfă de calitate. Ailalți scobesc în perete și huma o amestecă cu drogul – așa te păcălesc la grămezi”. Idealul interlocutorului meu? Să faci afaceri cu Măgarii, (un clan de romi care „au bani grupa-mare”), să ajungi „bazat” și „să cumperi o trupă de femei” care să se prostitueze pentru tine.

Aici, o să spuneți, trebuie să intre în scenă Poliția. Iar eu spun: da...

Cătălin MANOLE

Chitara este un element esențial pentru a întreține buna dispoziție într-un grup de tineri. El devine indispensabil pentru așa-numiții „munțari” sau „munțomani”, cei care, îndrăgostiți de munte, și l-au făcut un erez în viață; nu se poate închipui o noapte la cabană, la foc, fără cîntări,acompaniate de una sau mai multe chitări. Chiar și cînd „se string” prin București, între două plecări, chitara e nelipsită. Oricît de bine s-ar simți între prieteni, sînt convinși că în absența ei întîlnirile lor n-ar mai fi la fel. De fapt chitara compensează lipsa de comunicare atît de des întîlnită într-o gașcă. Cînd oamenii se plictisesc, se satură de mici birfe și bancuri, acest instrument îi scoate din punctul mort și-i înviează: își unesc glasurile, cîntă fiecare în legea lui și „fraternizează”, trăind o emoție comună. Mulți își dau seama că chitara nu-i decît un surrogat al comunicării: „Chitara strică tot; în loc să ne cunoaștem mai bine unii pe alții, lălăim cu toții cîte un cîntec banal.”

Bineînțeles, cei ce știu să cînte la chitară sînt vedetele grupului. Mulți „au furat” meșteșugul de la alții și sînt catalogați drept buni chitariști, deși nu cunosc decît cîteva acorduri. Această faimă li se urcă treptat la cap, se simt bine în centrul atenției și se lasă mult rugați să cînte ceva, refuză bucățile care nu le plac și modifică melodiile în funcție de dispoziție.

Odată cu sosirea în gașcă a omului cu chitara, își fac apariția, timide, din genți și de prin buzunare, faimoasele caiete de cîntece. Acestea sînt de fapt agende, de orice format: conțin texte însoțite de multe ori și de acorduri. Între aceste caiete există o adevărată competiție în primul rînd între cantitatea de cîntece (uneori peste 200) și între amănuntele legate de scrierea lor în caiet, care sînt demne de laudă: „Pe ăsta mi l-a scris Șape beat la Padina”, „Pe ăsta l-am învățat la Omu’, la -15”, „Varianta asta e cea corectă, mi-a dictat-o chiar compozitorul!”

Răsfoind un asemenea caiet, găsești și cîntece consacrate ale unor formații ca „Timpuri Noi”, „Sarmalele Reci”, „Phoenix”, „Pasărea Colibri”, cu mici modificări aduse în text de către proprietarul caietului. Alături de ele figu-

„...Chitariști –
zgomotoși
și fanteziști...”

rează celelalte cîntări, inspirate din viața de gașcă și de „munțar”, adevărate opere ale unui nou tip de folclor. Motivele recurente: muntele, pădurea, izvoarele, cabana, iubita. Mai sînt de amintit textele deșuchiate, presărate, mai mult sau mai puțin subtil, cu obscenități.

Unul dintre cele mai cunoscute cîntece e „Ripa” – un imn neoficial al „munțarilor”. Este cel dintîi cîntec pe care-l înveți la prima ieșire pe munte, atît de popular încît acela care nu-l știe e privit cu dezaprobare. Cîntecul îți povestește despre un străin „trist și cu hainele rupte”, care poposește la un han aflat „la marginea pantei abrupte”. Hangiul – vocea rațiunii – îl sfătuiește să se întoarcă, fiindcă, oricum, înainte n-are unde să se ducă. Dar omul nostru e cuprins de nostalgie, își amintește de prieteni, de iubită și „de-o casă cu mama la geam” (vers care în unele versiuni a devenit „o mamă cu casa la geam”). În final, cei care-l cîntă cu patimă se identifică într-atît cu străinul încît se întreabă și ei „dacă ripa e adîncă”. Cîntecul nu ne lămurește dacă străinul și-a pus sau nu capăt zilelor.

În afară de „Ripa”, mai sînt o mulțime de alte cîntece de munte vestite. „Visul” – o poveste de dragoste născută-n munți, la o cabană și o invocație a viselor: „De ce vă destrămați ușor voi vise pe poteci?”. „Ninge astăzi pentru tine”: un băiat și o fată se cunosc pe munte, se împrietenesc și se logodesc „pe vîrfurile Bucșoiului”. Diverse imnuri închinare Bucegilor, Pietrei Craiului etc. Un cîntec vesel, intonat cu același entuziasm și la munte și în București, „Nu mai pot!”, cu refrenul: „Nu mai pot, să mai suport/ La munte vreau să mă întorc!”; personajul este torturat acasă ca să nu plece,

însă chemarea muntelui e mai puternică. Un altul despre o „pădure nebulă” și un personaj care se dovedește a fi mai nebul decât pădurea, căci „rătăcește fără țintă, agale” pe poteci, „în fiecare noapte cu lună”.

Trebuie amintite cîntecele melancolice, interpretate cu multe suspine și lacrimi în ochi, mai ales de către fete. Unul dintre ele, „Delirul”, are versuri bacoviene: „Rid și plîng și te strig delirînd”, în deplină concordanță cu starea vremii: „E ploaie afară, e cald și e vînt”. Este vorba despre un cîntec de dragoste.

Pentru a sublinia buna înțelegere și prietenia dintre români și minorități, se cîntă și „Dai mudjarii”, cu un ritm îndrăcit, ce slăvește „Hoți de cai și de parale/ Ce străbat lumea cea mare”. De la țigani nomazi pînă la cîntecele lăutărești ale celor care populează orașele, nu mai e decît un pas.

Cele mai îndrăgite cîntece sînt cele despre viața de gașcă sau cele picante. De menționat „Gașca” – nostalgia vieții de școlar „cu sticla-n buzunar și Mărăștii în pachete” și antiteza ei cu un viitor de familist: „Nevasta-mi va striga: – Mai stai acasă, măi bărbate!”. Concluzia: „Dacă știam pe vremea aceea/ Ce a dracu’ e femeia/ Eu nu mă însuram”. Un alt cîntec – „Felia”, („felie” – sinonim cu „iubită”) despre un băiat, care-i fură „felia” altuia „la o chindie”. Foarte popular – „Sobița”, presărat cu picanterii subtile, tot despre viața de familie, ce se pare că-i sperie pe tinerii de azi: „Mă puse dracu să mă-nsor, ce mare dandanaie!” Urmează „Katiusha”, varianta autohtonă, în care sărmanul personaj rus devine bun al întregului regiment și nu se știe ce legătură are cu „a fătat cățeaua noastră-n șură”. În fine, „Țac-Pac”, despre un tip căruia „i-au venit dambalele”.

Ascultînd toate aceste mult îndrăgite cîntări, te cam saturi de aceleași motive și aceleași ritmuri. Odată ajuns acasă, simți nevoia să te delectezi în liniște cu un „Beatles”. E imposibil să nu te întrebii oare unde sînt acei „chitariști – zgomotoși și fanteziști”, invocați de cei de la Phoenix.

Adina POPESCU

Socio hai-hui

Creștinism de țară (I)

Văd și acum primul zmeu care mi-a fost descris la începuturile perindărilor mele prin Gorj, având „50-55 cm, cam cât o butelie și cu o coadă de foc de un metru jumate”, zburind „peste podul de acolo, cam la vreo 200 de metri înălțime” și intrând în scorbura unui copac din apropiere, pe care ne-am dus, cu informatorul meu, să-l pipăim. După cum mi-a rămas în minte imaginea Raiului, mirosind a sarmale ca o bucătărie în ajun de Crăciun, cu grupuri-grupuri de oameni, așezați pe neamuri, la iarba veșnic verde a lumii celeste.

Îmi aduc aminte de toate acestea acum, poate pentru că se apropie sărbătorile, nașterea Domnului, care „la țară” înseamnă încă altceva. În „Gorjul profund”, unde mi-am petrecut mulți ani de teren, chiar Dumnezeu arată altfel. Altfel decât la oraș sau în cărți și altfel chiar decât la vecinii gorjenilor autohtoni (pămîntenii), păstori ardeleni veniți de peste munte (ungurenii). Astfel, dacă relatările ungurenilor prezintă de regulă un Dumnezeu biblic, vag folclorizat, imaginea pămîntenilor este explicit aceea a unui *Deus otiosus*: „Dumnezeu l-a lăsat pe Antihrist, Dumnezeu asistează; Aia e cu puterea”. Această concluzie este legată de mitul cosmogonic dualist pe care Mircea Eliade îl consideră a fi singurul autentic din sud-estul Europei, în care Dumnezeu și Diavolul sînt părtași la creație și care este foarte des invocat de către pămînteni: „Dracul e frate cu Dumnezeu. Amîndoi au făcut pămîntul”.

Acest statut „decăzut” al divinității pare a se însoți cu statutul dubios și relativ marginal al slujitorilor acesteia. Astfel, preoții au, pentru populația bătrînă a Gorjului, o serie de atribute de-a dreptul „șamanice”. Pe de o parte, ei sînt solicitați frecvent pentru a găsi leac la diferite „făcături” și tot felul de boli, cazuri în care nu recurg la „exorcizări” și nu se rezumă la „Sfîntul Maslu”, ci apelează direct la arsenalul de practici magice. Iată un exemplu al unei femei care „a bolînzit”: „M-am dus la Polovragi, la mănăstire și popa m-a întrebat ce și cum. Și pe urmă mi-a spus să merg în casa în care am dormit cînd am bolînzit și o să găsec sub pat un cărbune și sub blană un cărbune unturos. Să-l sfarm și să-l beau în apă. Așa am făcut și m-am vindecat”. Pe de altă parte, am aflat de tot felul de cazuri de popi considerați a fi omorîți femeia bărbatului

rîvnit de o altă femeie: „Popii pot să omoare tot felul de oameni, ca femeile care descîntă” — îmi explica, de pildă, o femeie de 80 de ani din satul Crasna. Și în sfîrșit, nu puține au fost cazurile de popi presupuși a se fi transformat în moroi.

Mergînd mai departe pe aceeași linie, se pot face o serie de speculații referitoare la proporțiile și amplasarea bisericilor în satele din Gorj. Ceea ce stimulează mai ales imaginația, este contrastul între dimensiunile foarte reduse ale bisericilor și casele țărănești cu un etaj, tipice Gorjului, precum și amplasarea frecventă a bisericilor în răscruce, la margine de sat și nu în centrul acestuia, dominînd întreaga așezare, cum stă bine lăcașului Domnului.

Aceste diferențe par să fie conștiente într-un fel și în mintea oamenilor, pămîntenii considerîndu-i, de regulă, pe ungureni ca fiind mai „credincioși” sau „mai cu frica lui Dumnezeu” sau că „țin mai multe sărbători” decât ei etc. Există însă și o explicație „firească” pentru această stare de fapt: „ungurenii sînt tot timpul cu oile pe munte și dacă nu țin sărbătorile și nu se roagă lui Dumnezeu, Dumnezeu îi pedepsește și le mor oile, mai vine ursul și le fură cîte una... Mie ce să-mi ia?” — m-a luminat odată un bătrîn creștin din Hirișești...

Vintilă MIHĂILESCU

Telalii fără fruntarii

Victorie fără glorie

După cum arătam cu alte ocazii, nu multe produse get-beget românești sînt atît de puternic susținute financiar, încît să își permită o campanie de spoturi TV; iar atunci cînd, totuși, acest lucru se întîmplă, e o bucurie pentru tot cercetătorul fenomenelor culturale contemporane și, în genere, al mentalităților românești. În afara apelor minerale, ale căror spoturi le-am comentat îndelung, iată că și berile au porția lor de laudă mediatică. Mă gîndesc în primul rînd (și cred că nu sînt singurul...) la berea *Ciuc*, al cărei inițial spot radiofonic ne umplea de amuzament și duioșie pentru nostalgica strigătură de bilci din final: *Ca să nu dai de bucluc, consumați doar bere Ciuc!* Nimic americanesc, nimic MTV-istic, nici urmă de estetica industrială a publicității moderne: dimpotrivă, 100% folclor! Mesajul, pe cît de simplu, pe atît de conform tradiției augurale, nu era decît un fel de noroc dat cu ascultătorul: în definitiv, a-i recomanda protecție contra buclucului e un alt fel de a-i face o urare de bine. Un specialist în reclame i-ar găsi poate acestui slogan naiv cușurul de a conține o negație chiar la început (*ca să nu dai...*), ceea ce — spun studiile psihologice — ar avea un efect general negativ asupra consumatorului, la nivel subconștient. Dar, cum subconștientul nostru se bucură în egală măsură de regăsirea vechilor ritmuri familiare, nu putem spune dacă inabilitatea întrece ca efect surpriza.

Odată cu extinderea campaniei pe micul ecran, genul „simpatic” a fost abandonat de către berarii ciuceni în favoarea genului epic, eroic, tipic superproducțiilor cu subiect istoric. Evident, spectatorului român adult nu-i vine greu să ghicească numele regizorului de film pastîșat (ori poate autopastîșat?)... Și berea își poate revendica dreptul la legendă, asemeni apei minerale. Ori să și-l împrumute de la aceasta: voinicii călări numai sulite și zale se pregătesc de bătălie tocmai în preajma izvorului Harghita (după cum aflăm de pe săgeata-indicator cu fason turistic care îi îndrumă către respectiva gură de rai), atît de jinduît de cotropitori. Aceștia — cîtă frunză... — ne sînt arătați într-un cuprinzător cadru cu lănci semețe și flamuri care mai bălțate, care mai exotice. Dar iată că

flăcăii noștri numai ce-și toarnă nițică berică și veneticii o și tulesc înspăimîntați! Nici Popeye n-atinsese, cu a sa conservă de spanac, așa o eficiență, că parcă tot mai apuca să-mpartă niște pumni... Sloganul final (*Victorie totală!*), supraîmprimit pe reunirea de halbe cu guler — toate inscripționate cu logo-ul firmei! — ale vitejilor care ciocnesc cheflii, nu reușește să ne lămurească dacă berea are darul să îi protejeze pe aceștia (cu același rol propiștor al spotului radio) sau, dimpotrivă, să le răsplătească biruința. Negația din sloganul inițial a fost, ce-i drept, redresată: nu numai că scapi de bucluc, dar dai de-a dreptul de victorie! Beneficiul promis consumatorului rămîne însă destul de nedeslușit...

Dar, de fapt, acesta nu-i un spot adresat publicului consumator, ci comanditarului însuși. Publicitarii și-au propus nu atît să ne îmbie pe noi, simplii băutori, să gustăm zisa bere, cît să-și flateze clientul, cel care o fabrică. Vrajmașii puși pe fugă, cu veșmintele și stindardele lor arătoase, reprezintă desigur mărcile străine de bere. Ele sînt înfrînte de berea noastră neaoșă, strașnică, virtuoasă. Pe consumator însă nu-l interesează prea mult conflictul de interese alegoric redat printr-o luptă medievală. Ce contează?! Clientul pare să fi gustat măgulit mica atenție pentru care a plătit...

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

Reușita

Cîteva mii de întreprinderi mici și mijlocii au avertizat zilele acestea guvernul că, dacă nu va fi adoptată pînă de Crăciun o legislație permisivă, vor intra în grevă fiscală: nu-și vor mai plăti impozitele către stat și nici datoriile către fondurile speciale. Iar dacă nu plătesc aceste întreprinderi private, cine-o va mai face? Că, după cîte aflăm, miile de miliarde care ar trebui să intre în buzunarele regiilor de electricitate sau energie termică se află încă pe biroul marilor agenți economici. Mari și cheltuitori.

Sute de mii de salariați urmează, așadar, să treacă în ilegalitate, refuzînd (cu o întîrziere echivocă) ponderea actuală a impozitului pe profit și, implicit, descurajarea investițiilor. Pentru alte sute de mii de salariați, reforma fiscală pare a fi, cu adevărat, salvarea. De la portarul spitalului, pînă la micul meșteșugar care face cîte-o afacere cu chitanțierul atelierului la care lucrează, toți sînt de acord, fără să știe bine de ce, cu ultima soluție: declararea veniturilor și plata unui impozit pe venit. Aproape toți cred că refacerea piramidei de cifre este cheia reușitei, deși puțini spun că vor declara integral veniturile.

Am un amic care s-a decis să intre și el în greva de la sfîrșitul anului. Are un magazin de electrotehnice. Cînd a intrat în afacere a trebuit să preia magazinul cu activul și pasivul afacerii. Mai mult chiar, era specificat în contract că nu are voie să schimbe, pentru o anumită perioadă de timp, profilul afacerii. De zeci de ani de zile acolo, în cartier, se afla un magazin de electrotehnice: prăjitoare de piine care dau feliilor inefabilul miros de ulei de rapiță, mașini de gătit cu patru ochiuri (trei-ornamentale), ventilaatoare de care trebuie să te ferești și mașini de spălat care consumă cît un atelier de strungărie. Sînt eternele producții naționale și trebuie, după cum spunea și prim-ministrul, să le încurajăm. Consumatorii ar fi frustrați dacă nu ar mai găsi vitrinele familiare în drumul lor somnambul către slujbă sau brațele de muncă. Amicul meu nu voia să se lanseze prea departe în afacerile turburi cu tuburi catodice. E de părere că aici nu reușesc decît rechinii. Trebuie să fii, în primul rînd, un tip de nădejde, cotizant de partid și fost june-prim al tinerilor comuniști. Eventual, să fi avut funcții importante în ministerul Comerțului exterior — vei putea invoca mereu experiența pe care ai acumulat-o, demontînd patriotic fierul de călcăt capitalist pentru a vedea cum funcționează și cum poate fi produs fără brevet. Trebuie, apoi, să dai o țeară, să faci împrumuturi garantate cu alte împrumuturi, să ai tupeu și să îngropi contractul imediat ce l-ai semnat. Să investești în case și mașini, să cumperi prima pagină a ziarelor și să finanțezi campanii electorale. Iată o bună investiție în modernizare! Și, nu în ultimul rînd, să tragi pe lingă tine alți inși de nădejde, să-i faci copiii tăi de suflet, paznicii influenței tale, părtași la reușite și colegi de celulă în arestul preventiv. O imunitate parlamentară este cheia reușitei. Sau acoperămintul fostei puteri, care ar putea transforma eventualul proces penal, într-unul politic. Pentru așa ceva trebuie bani, nu jucărie. Și tupeu. Amicul meu, electrotehnicianul, a trebuit să plătească restanțele magazinului, lipsurile la inventar și tehnologia de virf de criză pe care o punea în vînzare. Iată de ce magazinul, trecut prin două falimente, e pe cale să-l înfrunte pe al treilea. Și tot ca magazin de electrotehnice, pentru că, nu-i așa, contractul e contract și trebuie respectat. E mai bine să-ți dai demisia, decît să fii demis, spune amicul meu. De ce să falimentez cînd pot intra în grevă? Și-apoi, cheia reușitei în afaceri este să abandonezi cîtă vreme nu e prea tîrziu.

Sorin ȘERB

Pagini realizate de Delia VERDEȘ

Prietenul neasemănător

— convorbire cu Mihai ȘORA —

Ce căutam atunci când ne împrietenim cu cineva: ecoul nostru perfect sau deosebirea ce ne atrage, ispitindu-ne să cunoaștem și un alt mod de a vedea lucrurile decât cel cu care sintem obișnuiți? Prietenia de tip ecou narcisic a avut de suferit imediat după '89, fiindcă, la dispariția inamicului comun, mulți au descoperit că, în fond, nu-i unea mare lucru. „Ceilalți” existau în măsura în care-i aprobau; când libertatea de expresie a născut diferența de păreri, ei au încetat să mai conteze unii pentru alții ca individualități, ca depozitari de stări de spirit împărțite, ori ca martori ai devenirii fiecăruia dintre ei. Climatul de civilizație al unei societăți se verifică, poate, și în capacitatea de a împrietenii oameni diferiți, ale căror opinii se confruntă în dialog și se nuanțează reciproc. Convorbirea noastră cu dl. Mihai Șora despre Constantin Noica, încearcă să afle ce a stat la baza amicitiei lor care a durat aproape o jumătate de secol.

Prestigiul unui nume

Când și în ce împrejurări l-ați întilnit pe Constantin Noica, stimat domnule Șora?

Mihai Șora: El a fost pentru mine întâi un nume prestigios, de care am auzit, cred, prin '32, când au fost premiați Cioran, Noica, Eugen Ionescu, și-a fost marele scandal cu NU, care, deși premiat la Fundații, nu putea să apară acolo, fiind pină la urmă publicat la Vremea. Eram pe-atunci elev la Timișoara, la Liceul Diaconovici Loga, și de pe la 14 ani, un foarte fidel cititor al *Cuvântului*. Prima carte a lui Noica, *Mathesis*, m-a încântat: nu ducă nicăieri, dar deschide uși, deschide probleme. Optimist din fire și înțelegător — cred că am moștenit asta de la tatăl meu — eram foarte departe de viziunea cioranescă asupra lumii, nu puteam să mă instalez pe acea platformă de refuz universal, așa că viziunea deschisă, cercetătoare a lui Noica m-a cucerit. Dar de cunoscut personal l-am cunoscut la începutul lui '39, într-un autocar cu bursieri români trimiși la studii în Franța: se făcea o excursie la Reims, și între tinerii compatrioți întilniți cu acea ocazie se aflau și Eugen Ionescu și Dinu Noica. Făceam cu toții parte dintr-o serie de bursieri, vreo 30, trimiși în acel an la Paris de Institutul Francez din București. Francezii aveau într-adevăr, pe atunci, o politică foarte coerentă de selectare a elitelor care, odată încheindu-și studiile și revenite în țară, aveau în mod firesc să creeze un climat de deschidere, de atitudine binevoitoare față de Franța, de valorile civilizației sale. În ce mă privește, am ajuns în acea prestigioasă echipă pentru că, în ultima clasă de liceu, participasem la un concurs lansat de Institutul Francez, pe tema: „Credeti că un nou clasicism este posibil?”, și am avut șansa de a fi laureatul celui concurs. Când am terminat studiile universitare, am fost chemat de directorul Institutului, profesorul Alphonse Dupront, care mi-a spus: „V-am urmărit de-a lungul studenției, și vă oferim o bursă în Franța”. Vedeti și Dumneavoastră cât de coerentă era politica lor culturală pe atunci: acuma, din păcate, lucrurile stau cu totul altfel. Pe Noica l-am cunoscut, așadar, la Paris.

Corespundea imaginii pe care v-o făcuseți despre el citindu-l?

Era un Noica etern. Era același Noica, făcând același gest (M.Ș. apropie palmele una de alta, ca pentru un salut oriental, molatec — n.n.), puțin aplecat din umeri, cu miinile adu-

se așa și cu o voce foarte dulce punind o întrebare sau rugându-te ceva, într-un fel care impunea să spui da. Nu puteai spune nu. Era un monden-retras, asta-i sintagma potrivită pentru el. Pină la urmă a rămas un monden, așa spune. O mondenitate absolut personală, specific noiciană. Când cobora de la munte în București, obligația lui era să dea câte un telefon și să viziteze pe fiecare dintre cunoștințele sale. O vizită nu mai lungă de 10 minute, dar aceasta reprezenta un protocol din care nu ieșea niciodată. Nu erau totdeauna vizite cu obiect, ci vizite mondene.

Persoane total deosebite

Puțini filozofi români au operă sistematică: dvs. și Constantin Noica faceți parte din această restrînsă categorie. Cum vă situați față de el?

Aș spune, în primul rînd, că sintem total deosebiți. În al doilea rînd, ne leagă o afecțiune: eu sint deschis și critic la adresa a ceea ce a scris Noica, el a fost deschis și critic la adresa a ceea ce am scris eu. Spre deosebire de mine, care-l judecam între patru pereți, Noica m-a judecat în public la apariția primelor mele două cărți. Ba nu, chiar înainte de asta, când m-am întors din Franța, în 1948, a avut loc o discuție despre *Dialogul interior* pe care-l publicasem la Paris. Țin minte că m-a chemat într-o zi la el bunul meu prieten Alexandru Dragomir, pe care-l vizitam des; a sosit acolo și Noica și au mai fost de față câteva persoane: Romalo și Țoiu, printre alții. Cu acel prilej *Dialogul interior* a fost purecat cum scrie la carte, în toată puterea cuvîntului. Când mi-a apărut *Sarea pămîntului*, am fost „judecat” la Păltiniș: Noica îi chemase atunci pe Sănduc Dragomir și pe Octavian Nistor, un prieten vechi de-al meu, fost coleg de liceu, un om minunat, traducătorul *Crengii de aur* a lui Frazer și autor al unei antologii filozofice în 5 volume apărută în B.P.T. Foarte sever am fost judecat și atunci. Spiritul critic era o constantă a relației noastre. Deosebirea esențială dintre noi eu aș vedea-o așa: sistemul Noica este un sistem combinatoriu, la fel ca o casă clădită din cărămizi pe care el și le șlefuisie în prealabil foarte bine. Modelul său ontologic I.D.G. (Individual — Determinații — General) este unul care suportă o mulțime de combinații de 3 elemente, cu carențele și cu abundențele cunoscute. Modelul meu e al sferei de rază nulă, unul de tip iradiant. Crescînd dinăuntru spre în afară, el reprezintă un cu totul alt model decât cel propus de Noica. Aș spune că Noica seamănă mai mult cu Boga, care, pină la urmă, tot la un model de acest tip ajunge, mă gîndesc, în special, la „Diferențialele divine” în care, prin afinități, prin compatibilități se recompune, din „diferențiale” infime, întreaga complexitate a lumii.

Ani de zile, la masa dvs. de la Casa Scriitorilor se adunau mulți dintre tinerii contestatari din mediul literar al anilor '80, cu care erați în strînse relații. Noica evita această lume; credeți că, astfel, i-a scăpat o dimensiune a realității celui timp?

Da, erau nelipsiți Virgil Mazilescu, Stelian Tănase, Dan Arsene, un fel de pupil al meu, aflat acum la Paris, Eugen Suciu, Buduca, Groșan și mulți alții care veneau mai rar. E posibil, cum spuneți, ca lui Noica să-i fi scăpat ceva din febra celui timp. Diferența dintre mine și el e că reclusiunea lui păltinișeană

i-a permis să se izoleze nu numai ca persoană fizică, ci să se izoleze de vîntul care bătea. N-a stat în bătaia vîntului. El a reconsiderat de acolo — oarecum de la distanță și cu perspectivă — câteva dureri ale stării în care ne aflam. De aici vine proiectul lui cu „cei 22” — din constatarea acestei mari pierderi în cultură — spunea el; eu aș spune mai mult, era vorba de o pierdere în spirit. Proiectul lui de-a scoate din magma despersonalizată 22 de tineri excepționali, echivalentul unei echipe de fotbal cu rezervele ei cu tot, era naiv și sublim în același timp. Din punct de vedere financiar argumentul stătea în picioare.

Poate și din punctul de vedere al bazei de selecție: 1 dintr-un milion...

Dar cui se adresa pentru proiectul său? Că a avut naivitatea să ceară acest lucru chiar autorităților al căror proiect de bază era tocmai acela de a egaliza, a masifica, a „tunde la fel” și-a uniformiza pe toată lumea, asta dă seamă, în bună măsură, de realismul său funciar. În ce mă privește, eu eram în bătaia vîntului și simțeam exact și punctele slabe ale sistemului care ne copleșea. Și erau puncte slabe; să vă spun unul, din activitatea mea de editor. Când trebuia să publici o carte „cu probleme” începeai flatarea intelectuală a celui care deținea puterea, unul de „sus”, cu posibilitate de decizie: „dle, un terchea-berchea n-ar da drumul la așa ceva, e prea «subțire» pentru el, dar dvs nu se poate să nu vă dați seama că aici e o mare poezie” etc. etc. Individul se lumina de plăcere: „Da, domnule, ai dreptate, îdăm drumul”. În urmărire planului său, Noica mergea într-un fel mai cinstit, el apela chiar la argumentarea de fond, încercînd să emoționeze președinții de la Consiliile Județene de Cultură. Demersul nu prea ținea. A făcut-o o dată să plîngă pe o femeie mai simțitoare aflată într-un asemenea post, când i-a expus proiectul. El pomenea împrejurararea cu mare încredere în reușita posibilă. Dar de întimplat nu se întimpla nimic. Noica era funciarmente idealist: spun asta cu căldură, cu dragostea și cordialitatea necesare.

Între „n-a fost să fie” și „cum e cu puțință”

A fost mult căutat, mult citit în anii săi din urmă și îndeosebi citat, cu sau fără înțeles. Pină acum 7-8 ani, acel „întru” al său pătrunsese și-n titlurile de ziar; acum întilnim mereu, nu totdeauna cu rost, formula: „n-a fost să fie”. În treacăt fie spus, puțini din cei care-l citează preiau și întrebarea sa de tinerete: „cum e cu puțință?”, atunci cînd se afla în fața unei probleme. Credeți că impactul se menține și azi?

În România, de o sută de ani încoace, orice gîndire originală se pierde prin nepreluare. Din păcate, cultura noastră avînd un profil literar, ne lipsește o categorie de public care să permită circulația ideilor, să medieze această circulație spre un cerc mai larg. Lipsește exact ceea ce face ca o gîndire să se încropească, să devină „școală filosofică”. O condiție ar fi să existe discipoli care, deși s-au dezlipit de maestru, fuseseră totuși adunați în jurul lui și-i pot duce mai departe ideile, selectînd acele noțiuni cu adevărat generative, susceptibile deci de a rodi în continuare. La noi nu există această continuitate, acest șir necesar. Noica însuși continuă să fie receptat la modul „vai, ce frumos scrie”, pentru

calitatea lui de literat, nu pentru cea de gînditor, deși, pină la urmă, el a elaborat, a încheat un sistem, o ontologie pe care-a pus-o pe picioare. Dumnezeu l-a luat înainte de a-și fi ridicat edificiul logic. Dar acele superbe *Scrisori despre logica lui Hermes* arată în ce direcție ar fi mers: acolo găsise un substrat unificator care se numea „elementul” în sistemul său ontologic, ceva mult mai subtil și mai dificil de stăpînit decât combinația I.D.G. — ușor de reținut. Această doctrină a „elementului” n-a fost preluată deocamdată. În momentul de față nu există o lucrare de ansamblu, care să ne spună, în afară de faptul cine e Noica, în ce fel a trăit și cum a murit, ce anume a gîndit el. De altfel, nu există nici o monografie despre nici unul din gînditorii care au creat, cît de cît, filozofie românească.

Care din cărțile lui Constantin Noica vor rămîne cu certitudine, după părerea dvs.?

Ca lucrări pregătitoare, rămîne fără îndoială cartea despre concepte deschise, apoi acea *Schiță pentru istoria lui cum* e cu puțință *ceva nou în istoria filozofiei europene* — titlul imposibil, de altminteri —, mai cunoscută sub numele de „Schiță pentru istoria lui cum”, formă mai scurtă, percutantă. Ele ar fi pregătitoare pentru *Douăzeci și șapte de trepte ale fînței* — care cuprinde problema categoriilor, luată de la Aristotel, trecută prin toată istoria filozofiei, ajunsă la Kant și, respectiv, ajunsă pină la Noica; el completează unele lucruri, le nuanțează etc. Pe urmă vine *Tratatul de ontologie*: astea sint cărți care, categoric, rămîn. Și, să nu uităm, „Șase maladii” și mai ales magistralele *Scrisori despre logica lui Hermes*. Iar pentru valoarea lor de debut, de deschidere, aș adăuga primele lui cărți, *Mathesis* și *De caelo* — care este o superbă apologie a individului. Dar cineva trebuie să facă un rotund din toate: la modul scolastic, expozitiv, mai modest, dar care să „predigereze” pentru masa cititorilor aceste alimente foarte dure.

După '89 dvs v-ați remarcat printr-o activitate civică bine asumată, directă. El unde credeți că s-ar fi plasat în spectrul politic, dacă apuca acest timp?

Părerea mea e că n-ar fi încercat să se plaseze în spectrul politic. Ar fi rămas observatorul de la înălțime — nu de departe! — a ceea ce se petrece. În condițiile în care lucrurile se precipitau și existau în sfîrșit „evenimente” și ar fi simțit nevoia să le lămuirească pentru el însuși, s-ar fi mulțumit, cred, să rămînă un consumator limitat de știri și un analist politic privat.

Părerea mea e că acum noi sintem la un prag, în fața unei uși, care se deschide sau nu — și asta ține de noi — și ne duce spre ceva. Ne duce spre ceva ca să ne pierdem sau ne duce spre ceva ca să ne recîștigăm? Aș deosebi aici două niveluri, pe care le-aș formula în termeni de decalaj civilizator și de diferență culturală. Decalajele trebuie suprimate — ele sint de civilizație — dar diferențele trebuie asumate, înțelegînd prin diferență în primul rînd ceea ce îl face pe celălalt să fie celălalt. Și, implicit, propria diferență, care nu stă niciodată în fața ta cum stă diferența celuiilalt; ea există, firește, dar tu trebuie s-o ignori. Dacă tu accepți diferența celuiilalt, problema e ca și rezolvată. Așa ar fi bine să privim lucrurile și-n ce privește „mondializarea”: noi trebuie să ne mondializăm pe plan civilizatoriu — să avem, de pildă, closete curate ca la nemți — și să ne păstrăm o formulă a noastră care e plină de haz. Cred că Noica ar fi fost sensibil la un asemenea mesaj.

Ce fel de prieten considerați e-ați fost? Radical deosebiți și foarte apropiați.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacția **DILEMA** ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București
● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro
● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea. ● Pentru București se pot face abonamente și la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate și angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 \$ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CĂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei PLEȘU
PREZENTARE GRAFICĂ ȘI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAȘEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAȘCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, București.